

TANZİMAT DÖNEMİ OSMANLI DEVLETİ'NDE SİYASİ İKTİDAR DÜZENİNE İSYAN (BAĞY) SUÇUNUN GÖRÜNÜMÜ^(*)

Dr. Öğr. Üyesi Melikşah AYDIN^(**)

ÖZET

Bağy suçu İslam hukukundaki suç türleri içinde en önemli olanlardandır. Çünkü bu suç doğrudan siyasi iktidar düzenine yönelik bir suçtur. Siyasi düzeni değiştirmek isteyen belli sayıdaki bir grup kimsenin işleyebileceği bu suç ile, siyasi iktidar düzenini değiştirmek veya ortadan kaldırmak amaçlanmaktadır. İslam hukuku kitaplarında bağy suçunun unsurları belirlenirken isyan eden kimselerin belli bir sayıya ulaşan bir topluluk olması, isyancıların siyasi iktidar düzeni ile ilgili değiştirmek veya ortadan kaldırmak gibi bir amaçlarının yani tevillerinin olması ve isyancıların bir örgüt yapısı içinde belirli bir güce sahip olmaları (menea) olmak üzere üç temel unsur ön plana çıkmıştır.

Tanzimat dönemine kadar devlete yönelik suçlarda katı tutumunu sürdüren Osmanlı devleti, Tanzimat dönemindeki kanunlaştırma faaliyetleri ile isyan suçuna verilen cezaları sistematik halde ceza kanunlarına almışlardır. Klasik dönemde de devlete isyan eden kimselere verilecek cezalar ile ilgili hükümler bulunsa da Tanzimat döneminde yapılan, Batılı kanunlar gibi sistematik ve maddeler halinde düzenlenen ceza kanunlarında, aslında klasik dönemdeki kanunnamelerdeki hükümler genel anlamıyla korunmuştur. Öyle ki, devlete veya devlet başkanına isyan fiilinde bulunan kimselere yani isyancılara klasik devirde siyaseten katl yani ölüm cezası veriliyorken, Tanzimat dönemindeki kanunlarda bu ceza asılarak veya kurşuna dizilerek idam adı altında aynen korunmuştur.

Bu çalışmayı bağy suçu ile ilgili diğer çalışmalardan ayıran nokta Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Dönemini ele alan tek müstakil çalışma olmasıdır.

Anahtar Kelimeler

İslam Hukuku, Osmanlı Devleti, Tanzimat Dönemi, Siyasi İktidar Düzeni, İsyan.

^(*) DOI: 10.1010.33432/ybuhukuk.1291552 - Geliş Tarihi: 02.05.2023 - Kabul Tarihi: 13.06.2023.

^(**) Selçuk Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Konya-Türkiye,
E-posta: aydinmeliksah@gmail.com; Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-4077-5025>.

THE ASPECT OF THE CRIME OF REBELLION TO THE POLITICAL POWER SYSTEM (BAGY) IN THE OTTOMAN STATE OF THE TANZIMAT PERIOD

ABSTRACT

Bagy crime is one of the most important crime types in Islamic law. Because this crime is a crime directly against the political power order. With this crime, which can be committed by a certain number of people, it is aimed to change or abolish the political power order. While determining the elements of bagy crime in Islamic law books, three basic elements have come to the fore. There must be a community that reaches a certain number of rebels. The rebels must have a purpose, namely interpretation, to change or abolish the political power order and rebels must have a certain power (menea) within an organizational structure.

The Ottoman state, which maintained its strict attitude in crimes against the state until the Tanzimat period, systematically included the punishments given to the crime of rebellion in the penal codes with the codification activities in the Tanzimat period. Although there were rules regarding the punishments to be given to those who rebelled against the state in the classical period, in fact, the rules of the codes in the classical period were generally preserved in the penal codes made in the Tanzimat period, which were organized systematically and has articles like the western penal codes. Such that, while the death penalty was given to those who rebelled against the state or the head of state, that is, the rebels, in the name of *siyaseten katl*, this punishment was preserved under the name of death by hanging or shooting in the penal codes of the Tanzimat period.

The point that distinguishes this study from other studies on bagy crime is that it is the only independent study dealing with the Tanzimat Period of the Ottoman Empire.

Keywords

Islamic Law, Ottoman State, Tanzimat Era, Political Power System, Rebellion.

GİRİŞ

Bağy suçu, çoğunluk İslam hukuku kitaplarında devlete isyan suçu olarak çevrilse de bunu günümüz hukuk düzenindeki siyasal iktidar düzenine isyan olarak adlandırmak daha doğrudur.

Siyasi iktidar düzenine isyan yani bağy suçu İslam hukukunda işlenen örgütlü suçlardan biridir. Devlet başkanına veya iktidara yönelik işlenen bu suçun ilk görünümleri dört halife devrinde ortaya çıkmıştır. Devlet idaresinden memnun olmayan bu memnuniyetsizliği siyasi bir başkaldırıya dönüştüren isyancılar, kuvvet kullanmaksızın bastırılmaları mümkün olmayan bir gruptur.

İslam hukukunda bağy suçu ile ilgili temel kurallara baktığımızda oldukça özgürlükçü bir yaklaşımın benimsendiğini görürüz. Öyle ki, Hz. Ali'nin kendilerine karşı harekete geçmeden Haricilerle savaşmaması bunun en önemli örneğidir. Bağy suçunun Osmanlı Devleti'ndeki görünümüne baktığımızda ise İslam hukukunun gelişmesi ve yıllar süren devlet yönetimi tecrübesinin Osmanlı Devleti'ni bağy suçu için daha tetikte olmayı zorunda bıraktığı anlaşılmaktadır. Bu açıdan Hanefi mezhebinin isyan suçu ile ilgili geniş yorumu ve cezalandırmada daha katı olması Osmanlı'daki düzenlemelerin çerçevesini oluşturmuştur.

Osmanlı'nın klasik devrindeki kanunnamelerde bağy suçu ile ilgili çok fazla düzenleme bulunmamaktadır. İsyancılara verilen cezalar ise genellikle siyaseten katl olmaktadır. Tanzimat Devrindeki ceza kanunları ile beraber suçun görünüş şekilleri daha da çoğalmış ve dolayısıyla isyancılara verilecek cezalar da çeşitlendirilmiştir. 1840, 1851 ve 1858 Ceza Kanunlarında isyan suçu ile ilgili hükümler bulunmaktadır.

Çalışmamızda bağy suçunun İslam hukukundaki görünümü hakkında Hanefi mezhebi esaslı olarak bilgi verilecektir. Daha sonra Tanzimat dönemi Osmanlı mevzuatındaki kanun maddelerinden isyan suçu ile ilgili olanlar aktarılacak, en son olarak ise arşiv belgeleri ve Divan-ı Harbi Örfi mahkeme kayıtları aracılığıyla uygulama örneklerinden bahsedilecektir. Bu açıdan çalışmamızı bu konu ile ilgili diğer çalışmalardan ayıran nokta, bağy suçunun Osmanlı Devleti Tanzimat Dönemi uygulamasını inceleyen müstakil tek çalışma olmasıdır. İslam hukuku ve Osmanlı klasik dönemindeki bağy suçu ile ilgili müstakil çalışmalar olsa da Tanzimat dönemini ele alan başka bir çalışma bulunmamaktadır.

I. İSLAM HUKUKUNDA BAĞY SUÇU

İslam hukukunda bağy suçunu anlayabilmek için öncelikle tanım yapılması gerekir. Tanımdan sonra bağy suçunun unsurları ve cezasının açıklanması yoluna gidilecektir.

A. BAĞY SUÇUNUN TANIMI VE ASLİ KAYNAKLARDAKİ YERİ

Sözlükte “*ileri gitme, azgınlık, serkeşlik*”¹ veya “*haktan ayrılmak, zulmetmek, haddi aşmak, bir şeyi talep etmek, istemek*”² anlamına gelen bağy kelimesi, fıkıh istilahında ise “*Allah’a karşı gelme, dinin çizdiği sınırları aşma*” anlamında kullanılmaktadır.³ Bağy suçu öğretilde, bir topluluğun meşru ve adil devlet başkanını hal’ ederek yerine başka bir kimseyi geçirmek, düzeni değiştirmek veya ülkeyi bölüşmek amacıyla ayaklanma şeklinde tanımlanmaktadır.⁴

Bagy kelimesi Kur’an-ı Kerim’de ve hadis-i şeriflerde hem sözlük hem de terim manalarında geçmektedir.⁵

¹ **Devellioğlu, Ferit** (2013) Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, Aydın Kitabevi, s.72. Bazı alimlere göre ise bağy kelimesi “istemek, talep etmek” anlamına gelir. **İbn Abidin, Muhammed Emin** (1985) Reddül-Muhtar Ale’-d-Dürri’l-Muhtar, C:9, İstanbul, Şamil Yayınları, (Çeviren: Davudoğlu, Ahmet vd.), s.93; **Zuhayli, Vehbe** (1994) İslam Fıkı Ansiklopedisi, C:7, İstanbul, Risale Yayınları, (Çeviren: Efe, Ahmet vd.), s.428. “*Allah’a karşı gelme, haddi aşma*” anlamında olduğunu kabul edenler de vardır. **Abou El Fadl, Khaled** (2001) Rebellion and Violence in Islamic Law, Cambridge, Cambridge University Press, s.32; **Yiğit, Yaşar** (2022) İslam Ceza Hukuku, Ankara, Fecr Yayınları, s.89.

² **Bilmen, Ömer Nasuhi** (1970) Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, C:3, İstanbul, Bilmen Yayınları, s.333; **Şafak, Ali** (1991) “Bagy”, TDV İslam Ansiklopedisi, C:4, İstanbul, TDV Yayınları, s.451; **Ersoy, Seyde** (2007) “İslam Hukukunda Terörle İlgili Suçlar ve Cezaları” (Yüksek Lisans), Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.47.

³ **Şafak** (1991), s.451.

⁴ **Bilmen**, s.333,410; **Ebu Zehra, Muhammed** (1994) İslam Hukukunda Suç ve Ceza, C:2, İstanbul, Kitabevi Yayınları, (Çeviren: Tüfekçi, İbrahim), s.204; **Udeh, Abdülkadir** (2012) Mukayeseli İslam Ceza Hukuku, C:1, İstanbul, Kayihan Yayınları, (Çeviren: Şafak, Ali), s.131; **Abou El Fadl**, s.4; **Kaşıkcı, Osman** (2008) Osmanlı Devleti’nde Padişahlık, İzmir, Yitik Hazine Yayınları, s.165; **Aydın, Mehmet Akif** (2019) Türk Hukuk Tarihi, 16. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, s.189.

⁵ **Şafak** (1991), s.451; **Yiğit**, s.89-90; **Akalın, Adnan** (2016) İslam Hukukunda Devlete İsyân Suçu, Ankara, Fecr Yayınları, s.71.

*“Eğer müminlerden iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını bulup barıştırsın. İçlerinden biri ötekine saldırırsa Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın. Eğer vazgeçerse artık aralarını adaletle düzeltin.”*⁶

*“Gelecekte zaman zaman fitneler çıkacaktır. Dikkatli olun! Ümmetim toplu halde bulunurlarken kim onların aleyhine isyan ederse hepiniz kılıçla, isyan eden nerede, kim olursa olsun boynunu uçurunuz.”*⁷

Bağy suçunun faili olan kimselere yani isyancılara bağı (çoğulu buğat) denilir.⁸

B. BAĞY SUÇUNUN UNSURLARI

İslam hukukunda düzenlenmiş olan bağy suçunun genel olarak beş temel unsuru bulunmaktadır. Bu unsurlar meşru siyasi iktidar düzenine karşı ayaklanmak, isyancıların kendilerince haklı bir sebebe (tevil) dayanmaları, isyan sırasında kuvvet kullanmak, isyanın toplu bir şekilde işlenmesi ve isyan kastıdır. Bu unsurlar fıkıh kitaplarında değişik şekillerde ifade edilseler de bağy suçunun oluşabilmesi için bu beş unsurun bir arada bulunması gereklidir. Bu unsurları tek tek ele almak konunun anlaşılması açısından fayda sağlayacaktır.

1. Meşru Siyasi İktidar Düzenine Karşı Ayaklanmak

Bağy suçunda bir ayaklanma söz konusudur. Bu ayaklanmasının ise meşru bir şekilde başa gelmiş olan bir siyasi iktidara yönelik yapılması gerekir.⁹ Fasık,

⁶ el-Hucurat, 49/91.

⁷ **Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc** (1955) el-Câmi' u's-sahih, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Kahire, “İmare”, 59; **Ebü Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî** (1988) es-Sünen, nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût, Beyrut, “Sünnet”, 27.

⁸ **Şeyhizade Abdurrahman** (2011) Mecma'ul Enhur, C:3, İstanbul, Yasin Yayınları, (Çeviren: Mehmet Çelik), s.684; **Udeh**, s.132; **Bilmen**, s.410; Şafak (1991), s.451; **Akman, Mehmet** (1995) “Önceki Hukukumuzda İsyân Suçu”, MÜHF Hukuk Araştırmaları Dergisi, C:9, S:1-3, s.204; **Okka, Sevinç** (1997) “İslam Hukuku ve Osmanlı Uygulamasında Bağy Suçu” (Yüksek Lisans), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.58; **Ersoy**, s.47; **Çakır, Muhammet** (2007) “İslam Hukuku Açısından Şiddet ve Terör Olgusu” (Yüksek Lisans), Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.127.

⁹ **Bilmen**, s.411; **Udeh**, s.132; **Yiğit**, s.90; **Koç, Mehmet** (2017) “Osmanlı Hukukunda Ta'zir Suç ve Cezaları” (Doktora), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.165; **Avcı, Mustafa** (2018) Osmanlı Ceza Hukuku II Özel Hükümler, 3. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, s.483.

zalim ve üstlendiği görevleri yerine getirmekten aciz olan bir iktidar meşru sayılamaz. Ayaklanma fiilinin hukuk düzeninde bir suç olarak tanımlanabilmesi için iktidarda bulunan kimsenin adil bir şekilde ülkeyi yönetmesine rağmen, bu kimseye karşı ayaklanan kimselerin haksız konumda olan isyancılar statüsünde bulunmaları gerekir.¹⁰ Bu sebeple fasık ve zalim bir devlet başkanına karşı yapılan ayaklanma isyan değil kurtuluş harbi sayılır¹¹ ve bu fiili işleyenler de İslam hukukuna göre bağı suçunun faili yani bağı olamazlar. Zalim ve üstlendiği görevleri yerine getirmekten aciz olan devlet başkanına isyan edilmesi ve bu isyanın da bağı suçunu oluşturmaması için edilecek olan isyanın toplumda fitneye sebep olmaması şartı aranmaktadır. Bir diğer ifadeyle devlet başkanı yönetme konusunda aciz ve hatta zalim olsa bile kendisini azletmek için başlatılacak olan isyan toplumda kargaşa, kaos ve fitneye sebep olacaksa, isyan etmekten kaçınmalıdır. Bu takdirde isyan, bağı suçunu oluşturabilir.¹²

2. İsyancıların Kendilerince Haklı Bir Sebebe (Tevil) Dayanmaları

İslam hukuku kitaplarında tevil olarak ele alınan bu unsura göre devlet başkanına karşı ayaklanan kimselerin kendi görüşlerine göre haklı olmaları gerekir. Diğer ifadeyle bir siyasi saike sahip olmalıdırlar. Siyasi saik olmaksızın, genel kastla işlenen isyan fiili bağı suçunu oluşturmaz.¹³ Siyasi saike örnek olarak;

¹⁰ **Bilmen**, s.411; **Akman** (1995), s.209; **Ersoy**, s.50.

¹¹ **Nebhan, Muhammed Faruk** (1980) *İslam Anayasa ve İdare Hukukunun Genel Esasları*, İstanbul, Sönmez Neşriyat, (Çeviren: Armağan, Servet), s.477; **Hamidullah, Muhammed** (2012) *İslam'da Devlet İdaresi*, İstanbul, Beyan Yayınları, (Çeviren: Aktaş, Hamdi), s.280; **Ta-bassum, Sadia** (2011) "Combatants, not bandits: The Status of Rebels in Islamic Law", *International Review of the Red Cross*, C:93, S:881, s.4; **Cin, Halil/Akyılmaz, Gül** (2019) *Türk Hukuk Tarihi*, 11. Baskı, Konya, Sayram Yayınları, s.260; **Avcı** (2018), s.484. İslam hukukunda siyasi iktidarın temel görevi İslam hukukunun uygulanması ve maslahat-ı amme'dir. Bu sınırlara uymayan devlet başkanına nasihat, takvim (doğrultma/düzeltilme), görevden alma veya karşı gelmeye (hurûc) kadar varan fiiller yapılabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Ceylan, Ayhan** (2003) "İslam'da Siyasal İktidar (Velâyet-i Âmme)", *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, C:7, S:1-2, s.104.

¹² **Ebu Zehra**, s.149; **Bilmen**, s.411; **Akman** (1995), s.211-212; **Yiğit**, s.90-91.

¹³ **Bilmen**, s.411; **Ebu Zehra**, s.152; **Zuhayli**, s.430; **Şafak, Ali** (1977) *Mezheplerarası Mukayeseli İslam Ceza Hukuku*, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Basımevi, s.182; **Koç**, s.165; **Akalın**, s.215.

isyancıların devlet başkanının görevlerini gereği gibi yerine getiremediğini düşünmeleri, devlet başkanının meşru olarak seçilmediğini düşünmeleri, verilebilir.¹⁴ İsyancıların dayandığı tevil haklı bir sebebe dayanmasa bile, bu teville dayanarak isyan edenler bağı sayılır.¹⁵ Hz. Ali ile Hz. Muaviye arasındaki Sıffin savaşının sonunda tarafların aralarında birer hakem belirleyerek bu hakemlerin halifeyi seçmeleri ve hakemlerin verdiği hükmün her iki taraf içinde kabul edileceği hususu üzerinde anlaşmaları üzerine Hz. Ali'nin askerleri içinde bir grup “*Allah'tan başka hüküm verecek yoktur*” diyerek bu anlaşmayı kabul etmemişler ve Hz. Ali'nin ordusundan ayrılmışlardır. Kendilerine Harici denilen bu grubun ortaya çıkması da İslam hukukundaki bağy suçunun ilk ortaya çıkışıdır.¹⁶ Bu açıdan İslam tarihinde ilk bağiler de bu Hariciler sayılabilir.¹⁷

3. İsyân Sırasında Kuvvet Kullanmak

İsyân filinde bulunan kimselerin bağı sayılmaları için bu isyanları esnasında bir kuvvet ve güç kullanmaları gerekir.¹⁸ Aksi durumda devlet başkanına ve devlet idaresine yönelik kuvvet kullanılmayan eleştiriler, İslam hukukunda meşru muhalefet içindedir ve bağy suçu sayılamaz. Aynı şekilde isyancılar bir kuvvet kullanıp iktidarı devirmeyi amaçlamalarına rağmen bu düşüncelerini fiiliyata geçiremezlerse bağy suçu işlenmiş olmaz.¹⁹

¹⁴ **Ebu Zehra**, s.152; **Udeh**, s.133; **Cin/Akyılmaz**, s.260. Osmanlı Devleti'nin klasik devrinde isyancıların, isyan etmeden önce fetva vermeye yetkili olan kimselerden fetva almaya çalışmaları, halkı yaptıkları işin doğru olduğuna inandırmak istemeleri ve hareketlerinin bağy değil de bir kurtuluş harbi olduğuna inandırmak istemeleri dolayısıyladır. Bu şekilde fetva alan isyancıların hareketlerine hukuki bir meşruiyet de sağlamış olmaktadır. **Mumcu, Ahmet** (2007) Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl, 3. Baskı, Ankara, Phoenix Yayınları, s.78; **Yıldırım Demir, Salih** (2021) “İslam Osmanlı Hukukunda Devlete İsyân Suçu” (Yüksek Lisans), Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.99.

¹⁵ **Akalın**, s.198.

¹⁶ **Maverdi, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib** (1976), el-Ahkâmü's-Sultâniyye, İstanbul, Bedir Yayınevi, (Çeviren: Şafak, Ali), s.67; **Ebu Zehra**, s.150; **Akman** (1995), s.213.

¹⁷ **Bilmen**, s.413; **Zuhayli**, s.428; **Abou El Fadl**, s.34.

¹⁸ **Bilmen**, s.411-412; **Ebu Zehra**, s.152; **Akman** (1995), s.214; **Yiğit**, s.91; **Koç**, s.165.

¹⁹ **Bilmen**, s.413. **Avcı, Mustafa** (2022) Türk Hukuk Tarihi, 11. Bası, Ankara, Adalet Yayınevi, s.302. Ebu Hanife'ye göre isyancılar fiilen isyana başlamamış olmalarına rağmen isyana başla-

4. İsyanın Toplu Bir Şekilde İşlenmesi

Bağy suçu bireysel olarak işlenemeyen, sadece örgütlü olarak işlenebilen siyasi bir suçtur. Bu anlamda sadece amacını gerçekleştirebilecek güce sahip olan bir örgüt, bağy suçunu işleyebilir.²⁰ Dolayısıyla tek bir kişi bu suçu işleyemeyecektir. Bağy suçunu işleyebilecek bir örgütün kaç kişiden oluşması gerektiği konusunda mezhepler arasında görüş farklılıkları vardır. Hanefilerin görüşlerine göre en az 4 veya 10 kişinin bir arada bulunmasıyla bağy suçunu işleyebilecek bir örgüt meydana gelmiş olur. İsyancıların arasında iş bölümü ve dayanışma olması alimlerce menea olarak aktarılmıştır. Yani menea sahibi olmayan birkaç kimse bağy suçunu işleyemeyecektir. Bunların fiili bağy statüsünde değerlendirilemeyecektir.²¹

5. İsyan Kastı

Bağy suçunun unsurlarından en sonuncusu isyan kastıdır. Kast, suçun manevi unsurunu oluşturmakla beraber kast dışındaki bir iradeyle yani taksirle bağy suçunun işlenemeyeceği kabul edilmiştir. İsyan fiilinde bulunan kişiler isyan kastıyla, devlet başkanını veya siyasi iktidarı değiştirmek, devirmek amacıyla değilse, sadece protesto etmek amacındalarsa, bu fiil bağy suçu olarak değerlendirilemez.²² Aynı şekilde devlet başkanının değil de devlet yönetiminde söz sahibi olan bir başka üst düzey yöneticinin azlını istemek ve bunun için fiili faaliyetlerde bulunmak bağy suçu olarak nitelendirilemez.²³

---

dıkları anda isyanın bastırılması daha güç ve zahmetli olacaksa, fiilen isyana başlamamış olsalar bile hazırlık yaptıkları haber alınırsa isyan başlamadan bastırılabilir, failler cezalandırılabilir. **Molla Hüsvrev** (1979) Gurer ve Dürer, C:1, İstanbul, Eser Neşriyat, (Çeviren: Erkan, Arif), s.305; **Akman** (1995), s.216.

²⁰ **Serahsi, Ebu Sehl Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed** (2008) Mebcut, C:10, Akşit, Mustafa Cevat (Editör), İstanbul, Gümüşev Yayınları, s.248; **Ebu Zehra**, s.149; **Koç**, s.165; **Akalın**, s.189-190; **Avcı** (2018), s.487.

²¹ **Udeh**, s.133; **Bilmen**, s.344, 412; **Şafak** (1977), s.182; **Aydın** (2019), s.190; **Avcı** (2018), s.488; **Akalın**, s.191-192.

²² **Udeh**, s.134; **Akman** (1995), s.216; **Akalın**, s.215; **Avcı** (2018), s.491.

²³ **Aydın, Melikşah** (2015) "İslam Hukukuna Göre İsyan (Bağy) Suçu ve Cezası", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:23, S:2, s.62-63; **Yiğit**, s.91. Klasik dönem Osmanlı uygulamasında suç unsurlarının tam olarak oluşmadığı durumlarda, yani hareketlerin teşebbüs ha-

C. BAĞY SUÇUNUN CEZASI

İslam hukukunda genel olarak devlet aleyhine işlenen suçların cezası tazir cezası kapsamında değerlendirilmiştir.²⁴ Buna mukabil, bağy suçuna verilebilecek bir cezaya Kur'an-ı Kerim'de rastlanmamakla beraber çalışmanın tanım kısmında belirtilen hadislerin bağy suçunu işlemiş kimseler için uygulanacağını söyleyenler de bulunmakla beraber, bağy suçu hakkında müstakil çalışmalar yapan müellifler bu suçun had değil tazir suçları kapsamında değerlendirilmesi gerektiği görüşünü savunmuşlardır.²⁵ Suçun cezası ile ilgili Kur'an veya sünnette herhangi bir hüküm bulunmaması da buna en büyük gerekçe olarak gösterilebilir. Klasik fıkıh kitaplarında da bağy suçu had suçlarının yer aldığı Kitabul-Hudud değil de Kitabul-Siyer veya Kitabul-Cihad kısımları içinde incelenmiştir.²⁶

Bağilerin isyan sırasında yani isyanlarına devam ederken devlet güçleri ile karşılaşmaları sonucunda öldürülmeleri savaş durumundaki meşru savunma olarak nitelendirilir ve dolayısıyla bu savaş esnasında bağileri öldürenlere herhangi bir yaptırım gerekmecektir. Hatta savaş devam ederken esir alınan isyancıların, kaçmaları halinde geri katılabilecekleri isyancı grupların bulunması halinde esir halde iken öldürülebilecekleri görüşünü savunanlar da bulunmaktadır. Buradaki durumda tamamen savaş hukukunun yürürlükte olduğunu söyleyebiliriz.²⁷ Ancak isyan sona erdikten ve isyancılar da sağ olarak ele geçirildikten sonra kendilerine hangi

---

linde kaldığı durumlarda bile isyan hazırlığında olanlara idam cezasının öngörülmesi örnekleri bulunmaktadır. **Mumcu**, s.78; **Akgündüz, Ahmet** (2011) Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı, C:1, İstanbul, OSAV Yayınları, s.528; **Yıldırım Demir**, s.99.

²⁴ **Özek, Çetin** (1967) Siyasi İktidar Düzeni ve Fonksiyonları Aleyhine Cürümler, İstanbul, Cezaevi Matbaası, s.15; **Avcı** (2018), s.504.

²⁵ **Akman** (1995), s.206-208; **Cin/Akyılmaz**, s.260; **Yiğit**, s.89.

²⁶ **Serahsi**, s.230-251; **Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd** (2013) el-İhtiyâr li-Ta'lîli'l-Muhtar, C:4, İstanbul, Hikmet Neşriyat, (Çeviren: Keskin, Mehmet), s.112-117; **Şeyh Bedreddin** (2012) et-Teshîl Şerhu Letaifi'l-İşarat, C:2, Apaydın, H. Yunus (Editör), Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s.1669; **Fetava-yı Hindiyeye** (2004) C:4, İstanbul, Huzur Yayınevi, (Çeviren: Efe, Mustafa), s.353; **Akman, Mehmet** (1997) Osmanlı Devleti'nde Kardeş Katli, İstanbul, Eren Yayıncılık, s.134; **Koç**, s.166; **Tabassum**, s.1.

²⁷ **Serahsi**, s.234; **Mevsilî**, s.114; **Şeyhizade Abdurrahman**, s.687; **İbn Abidin**, s.98; **Bilmen**, C:3, s.414; **Akman** (1995), s.217-218.

cezanın verileceği konusunda kesin bir hüküm bulunmamaktadır. İslam hukukunda tazir suçlarının cezalarını belirlemeye yetkili makam devlet başkanı olduğu için tazir cezası kapsamında değerlendirilen bağı suçunun faillerine de verilecek cezayı devlet başkanı belirlemeye yetkilidir.²⁸ Doğrudan kendisinin temsil ettiği siyasi iktidar düzenine yönelik bir fiil olması dolayısıyla devlet başkanı, bağileri isterse affedebilirken, isterse ölüm cezası da verebilir. Devletin bekasına yönelik yapılan bu eylem genel olarak İslam tarihinde ve Osmanlı Devleti'nde siyaseten katl cezası ile cezalandırılmıştır.²⁹ İsyancıların isyan suçu ile ilgili olmayan, yaralama, öldürme, hırsızlık, mala zarar verme gibi suçlarının ise devlet başkanı tarafından affedilemeyeceğini de belirtmek gerekir. Çünkü burada zarara uğrayan mağdurların hakkı söz konusudur. Devlet başkanı da kendi hakkı olmayan bir suç affedemez.³⁰

II. TANZİMAT DÖNEMİ OSMANLI UYGULAMASINDA BAĞY SUÇU

A. KANUNİ DÜZENLEMELER

1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile beraber Osmanlı Devleti'nde düalist bir hukuk sistemi meydana gelmiştir. Çağdaş anlamda kanun koyma usulü ilk defa bu dönemde başlamıştır.³¹ Bu dönemde yoğun bir kanunlaştırma faaliyetine girilmiş ve Batılı devletlerden çeviri yoluyla kanunlar iktibas edilmiş veya istisnai olarak da devrin Osmanlı vatandaşı hukukçularının gayretleriyle yerli kanunlar yapılmıştır. İkili (düalist) hukuk yapısının ortaya çıkması en çok ceza hukuku alanında etki bırakmıştır.³²

²⁸ Udeh, s.136; Akman (1995), s.217; Yiğit, s.92-93; Koç, s.166; Kamar, Mehmet Murat (2019) "Türk ve İslam Hakimiyeti Telakkileri Çerçevesinde İsyan Suçu" (Yüksek Lisans), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.269.

²⁹ Klasik dönem Osmanlı uygulamasında alimler ve fetva makamları padişahın meşru emirlerine karşı oluşacak itaatsizlik, kamu düzenine ve ülke güvenliğini tehdit eden her türlü isyan bağı suçu kapsamında değerlendirmişler ve suçlulara genellikle idam cezası verilmesi yönünde görüş bildirmişlerdir. Çevik, Naci (2015) "Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Devlete İsyan Suçu" (Yüksek Lisans), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.74.

³⁰ Serahsi, s.242; Kamar, s.273.

³¹ Cin/Akyılmaz, s.544.

³² Kılınc, Ahmet/Yıldırım, Davut (2021) "Tanzimat Dönemi Dualist Hukuk Yapısının Şahsa Karşı İşlenen Suçlara Yansıması": Koyuncu, Nuran/Yıldız, Abdülkadir (Editörler), Necmettin Erbakan Hukuk Araştırmaları Kamu Hukuku, Konya, Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, s.174.

Ceza hukuku alanında ilk olarak 3 Mayıs 1840 yılında bir Ceza kanunu yürürlüğe konulmuştur. Öyle ki bu kanun, Tanzimat döneminde hazırlanan ilk kanun olma özelliğine sahiptir.³³ İçerik olarak yerli olma özelliğine sahip olan bu kanunda, batılı devletlerin ceza kanunlarından sistematik açısından faydalanılmıştır. Kanundaki ter-tip düzeni, fasıllar ve maddeler halinde yapılmak suretiyle meydana getirilmiştir.³⁴

1840 Ceza Kanunu'ndaki bağy suçu ile ilgili maddelere bakacak olursak doğrudan bağy ile ilgili olan maddeler bulunmamakla beraber bazı maddelerin içinde düzenlenen fiillerin bir kısmının bağy olarak nitelendirilmesinin mümkün olduğu söylenebilir. Örneğin kanunun kişi dokunulmazlığı ile ilgili bir maddesinde bağy suçu ile ilişkili bir hükme rastlamaktayız.³⁵ Öyle ki, 1. faslın 1. maddesine göre: “*Bilâ-istisna tebea-i Devlet-i Aliyye'den olanların metbu'-ı şer'îsi olan padişahına ihanet ve Devlet-i Aliyye aleyhine ikâz-ı fitneye cesaret ve katl-i nefse cür'et misillü bir hareket-i sarihası vuku bulup da şer'an ve kanunen ve alenen ve tahkikat-ı lâzıme ve tedkikat-ı mukteziye ile kirâren ve mirâren davası görülerek bilâ-garaz cünhası ba'de's-sübut hüküm terettüb etmeksizin hafî ve celi ve katilen ve tesmîmen ve gerek her türlü suver-i mümkünine ile hiç kimsenin canına kasdolunmamasına taraf-ı eşref-i hazret-i şâhânedan ahd ü misâk buyurulmuş olduğundan Devlet-i Aliyye memurlarından ve ale'l-ıtlak sair eşhâstan hiç kimse diğer birisinin canına kasedemeyeceğine binaen faraza vüzeradan birisi tarafından bir çobanın bile canına kasd vukuunda ol vezirin hakkında dahi kı-sas-ı şer'î icra oluna.*”³⁶ Bu hükme göre padişaha ihanet ve Osmanlı Devleti aleyhine fitneye sebep olanların kanunen ve alenen ceza soruşturmalarının yapılacağı ve akabinde cezalandırılacakları açıklanmıştır. Yani siyaseten katl cezasının padişahın onayı yani fermanı olmadan infaz edilemeyeceği belirtilmiştir.³⁷

³³ **Şentop, Mustafa** (2005) “Tanzimat Dönemi Kanunlaştırma Faaliyetleri Literatürü”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C:3, S:5, s.652-653.

³⁴ **Akgündüz, Said Nuri** (2017) Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku Uygulaması, İstanbul, Rağbet Yayınları, s.80.

³⁵ **Akman** (1995), s.220-221.

³⁶ Osmanlı ceza kanunlarına yapılan atıflarda Ali Adem Yörük ve Yasin Yılmaz tarafından hazırlanmakta olan neşirden istifade edilmiştir.

³⁷ **Mumcu**, s.157; **Okka**, s.57.

1840 Ceza Kanunu'nun 2. faslının 1. maddesindeki düzenleme şöyledir: “Sâ‘î-i bi’l-fesad olanlar iki suretten hâli olmayıp birisi kavlen ve diğeri fiilen olacağından mesela bir adam diğeri bir adamı veyahut birtakım adamları Devlet-i Aliyye’ye ve kavânin ve nizamata mugayir harekata tergib vadisinde fesatlı sözler söyleyecek olursa bir seneden beş seneye kadar fesadının derecesine göre vaz‘-ı kürek oluna.” Bu maddeye göre sai bi’l-fesad olarak tanımlanan kimseler iki türdür ki bu tanım fiil veya sözler ile kazanılabilir. Örneğin bir kimse, başka kimseleri Osmanlı Devleti’nin kanun ve nizamlarına karşı gelmeye teşvik edecek sözler söylerse, fiiline göre 1 yıldan 5 yıla kadar kürek cezası ile cezalandırılır.

Aynı kanunun 2. faslının 2. maddesinde de siyasi iktidar düzenine isyan olarak nitelendirilebilecek bir fiil öngörülmüştür. Bu maddeye göre: “Fiilen olduğu halde yani bir kimseyi veya birtakım adamları bağı ve isyana davet etmek ve onlara esliha ve barut vermek gibi şeylere tasaddi edecek olduğu takdirde bu makule adamların cünhası pek azim olacağından katl ve idam kılına. Şu kadar ki bu makule siyaseten katlolunacakların idamına hükmolunduktan sonra taraf-ı eşref-i Hazret-i Padişahi’ye arz ve istîzân olundukda sahib-i cünhanın katle bedel müebbeden küreğe vaz‘ı irade-i merahim-âde-i Cenab-ı Şahane’ye müfevvez ola.” Bu maddeye göre bir kimseyi veya birtakım kimseleri fiili olarak isyana davet edip, onlara silah temin edenlere idam cezası öngörülmüştür. Ancak bu cezanın taziren öngörüldüğünün bir kanıtı olarak tazir suçlarını belirlemeye yetkili makam olan devlet başkanı, yani Osmanlı Devleti’ndeki padişahın iradesi ile müebbet kürek cezasına çevrilebileceği belirtilmiştir. İslam hukukunda tazir cezalarını belirlemeye yetkili olan devlet başkanının, devlete karşı tazir suçu işleyenleri affetme yetkisi bile bulunmasına rağmen bu maddedeki düzenlemeye göre padişahın idam cezasını ancak müebbet kürek cezasına çevirebileceği açıklanmıştır. 1840 Ceza Kanunu’nda siyaseten katl cezası verilebilecek hallerin sadece “isyan” suçu ile sınırlandırıldığı da dikkate değerdir.³⁸

1851 yılında yürürlüğe konulan yeni ceza kanunu bu açıdan 1840 tarihli kanundan farklı bir anlayış ve sistematik getirmemekle beraber³⁹, birçok hük-

³⁸ Mumcu, s.158.

³⁹ Okka, s.57.

mün bu yeni kanunda korunduğu görülmektedir. Bu kanunda, maddelerin İslam hukukuna uygunluğuna biraz daha dikkat edildiği söylenebilir.⁴⁰

1851 Ceza Kanunu'nun 1. faslının 1. maddesi 1840 tarihli kanunun 1. faslının 1. maddesi ile bağy suçu ile alakalı kısımda aynıdır. Bağy suçu açısından bu maddede herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

1851 Ceza Kanunu'nun 1. faslının 5. maddesi 1840 Kanunu'nun 2. Faslının 1. maddesi ile aynı olup sadece hükmün sonunda öngörülen ceza “... *fesadının derecesine göre vaz’-ı kürek ve prangabend oluna.*” şeklinde düzenlenerek bu suçu işleyenlere kürek veya prangabentlik cezasıdır.

1851 Ceza Kanunu'nun 1. faslının 6. maddesi ise 1840 Kanunu'nun 2. Faslının 2. maddesi ile aynı şekilde düzenlenmiştir ve bu maddeler arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır.

1840 ve 1851 yıllarındaki kanunların birçok taraftan yetersiz kaldığı görülünce “*ilmi esaslara müstenid, mütecanis hükümleri havi ve diğer mütemeddin memleketlerde olduğu gibi asrın ceza hukuku prensiplerini cami*”⁴¹ yeni bir kanun ihtiyacı hasıl olmuştur.⁴² 1858 yılında çıkarılan Ceza Kanunu ise kendi içinde karma bir özellik taşımaktadır. Öyle ki, bazı müellifler bu kanunun 1810 tarihli Fransız Ceza Kanununun aynen ve hatalı bir tercümesi olduğunu iddia ederken,⁴³ bazı müellifler bu kanunun İslam hukukuna açıkça aykırı hükümler içermediğini belirtmişlerdir.⁴⁴ Diğer müellifler ise kanunun yapılıırken, 1810 tarihli

⁴⁰ Şentop, s.653; Mumcu, s.159.

⁴¹ Taner, Tahir (1940) “Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku”: Tanzimat I, İstanbul, Maarif Matbaası, s.230.

⁴² Akgündüz (2017), s.83.

⁴³ Yusuf Ziya (1325) “Kanun-ı Ceza Layihasının Hutut-ı Asliyesi”, Ceride-i Adliye, C:1, S:4, s.138; Bozkurt, Gülnihal (1996) Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.100.

⁴⁴ Akgündüz, Ahmet (1987) “1274/1858 Tarihli Osmanlı Ceza Kanunnamesinin Hukuki Kaynakları, Tatbik Şekli ve Men’-i İrtikab Kanunnamesi”, Belleten, C:51, S:199, s.157-158. Ancak kanunun bazı maddelerinde şer’i hükümlere aykırı hükümlerin de bulunduğu belirtilmiştir. Cin, Halil/Akgündüz, Ahmed (2017) Türk Hukuk Tarihi, İstanbul, OSAV Yayınları, s.327.

Fransız Ceza Kanunu'ndan asıl olarak yararlandığını; fakat bu kanunda büyük değişiklikler yapılarak hazırlandığını, ayrıca ilaveler yapıldığını belirtmektedirler.⁴⁵ Kanunda ilerleyen yıllarda birçok değişiklik yapılmış, bu değişikliklerde Alman ve İtalyan kanunlarından da faydalanılmıştır.⁴⁶

1858 Ceza Kanunu'nun 55. maddesinde şu hüküm bulunmaktadır: “*Her kim bizzat veya bi'l-vasıta tebea-i Devlet-i Aliyye ve sekene-i memâlik-i mahrûseyi saltanat-ı seniyye aleyhine müsellehan isyan ettirmek üzere tahrik edip de maksadı olan kazıyye-i isyan tamamıyla fiile çıkar veyahut madde-i isyanın icrasına başlanmış bulunur ise ol kimse idam olunur.*” Bu hükme göre bizzat veya bir başkasının aracılığıyla Osmanlı Devleti'nin vatandaşlarını veya ülke içinde ikamet eden kimseleri saltanat aleyhine silahlı bir şekilde isyan etmeleri için azmettiren kimse- nin bu fiili sonucunda isyan ortaya çıkar veya isyanın icra hareketlerine başlanırsa, bu kimseye idam cezası verileceği hüküm altına alınmıştır. Burada siyasi iktidar düzenine karşı isyana teşvik ve azmettirme suçunun düzenlendiğini söyleyebiliriz. Bu azmettirme fiili sonucunda isyanın icra hareketlerine başlanması halinde azmettiriciye idam cezası öngörülmüştür. Bu madde 25 Kasım 1880 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Daha sonra bu tarihte değiştirilmiş şekli ise şöyledir: “*Zât-ı hazret-i padişahiye suikastı sübut bulan veyahut icrasına teşebbüs eyleyen kimse idam olunur. Her kim bizzat ve bi'l-vasıta tebea-i Devlet-i Aliyye ve sekene-i memâlik-i mahrûseyi, zât-ı hazret-i padişahiye veyahut hükümet-i Osmaniye aleyhine müsellehan isyan ettirmek üzere tahrik edip de maksadı olan kazıyye-i isyan tamamıyla fiile çıkar veyahut madde-i isyanın icrasına başlanmış olur ise ol kimse*

⁴⁵ **Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet** (1940) “Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat”: Tanzimat I, İstanbul, Maarif Matbaası, s.198; **Taner**, s.230; **Aydın, Mehmet Akif** (1993) “Ceza”, TDV İslam Ansiklopedisi, C:7, İstanbul, TDV Yayınları, s.478-482.; **Aydın, Mehmet Akif** (1992) “Batılılaşma”, TDV İslam Ansiklopedisi, C:5, İstanbul, TDV Yayınları, s.162-167. Kanunun hazırlık komisyonunda bulunan Ahmet Cevdet Paşa da kanunun, Batılı kanunlardan istifade edilerek hazırlandığını belirtmiştir. **Mardin, Ebul'ula** (1946) Medeni Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, s.45-46; **Cin/Akgündüz**, s.327.

⁴⁶ **Şentop**, s.658-659. 1858 Ceza Kanunu üzerine pek çok şerh yazılmıştır, bu şerhlerle ilgili bkz. **Ünal, Mustafa/Yılmaz, Yasin** (2020) “Osmanlı Ceza Kanunnamesi Serh Literatürü Üzerine Bir Derkenar”: Aykanat, Mehmet/ Ülker, İbrahim (Editörler), Mahmud Esad Seydişehir'nin Ceza Hukuku Dersleri, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s.25-42.

idam olunur. Zât-ı hazret-i padişahiye suikast derecesinde olmayarak fiilen tasalluta ictisârı sâbit olan şahıs müebbeden ve tasallut bir suret-i hafifede olur ise beş seneden aşağı olmamak üzere muvakkaten kalebend olunur. Zât-ı hazret-i padişahiye itâle-i lisana cür'eti sâbit olan şahıs üç aydan üç seneye kadar haps olunur. Saltanat-ı seniyyenin usul-i verasetini veyahut şekil ve hey'etini tağyir ve tadil veya imhaya teşebbüsü sâbit olan şahıs idam olunur. Tasmim olunan cinayetin icrasına bed' etmek teşebbüstür." Bu hükme göre devlet başkanı olan padişaha suikast fiilini işleyen veya bu fiile teşebbüste bulunan kimselere idam cezası öngörülmüştür.⁴⁷ Hükümün devamında, maddenin değişiklikten önceki kısmı aynen korunmuştur. Daha sonrasında ise padişaha suikast derecesinde olmayıp saldırı fiilinde bulunan kimseye müebbet, saldırının hafif olması halinde ise beş yıldan aşağı olmamak üzere süreli kalebentlik cezası öngörülmüştür. Padişaha dil uzatılması fiilini işleyen kimseye 3 aydan 3 yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür. Maddenin devamında saltanatın veraset usulünü, şeklini veya veraset heyetini değiştirmeye, yok etmeye teşebbüs eden kimseye idam cezası öngörülmüştür. Fiilin icrasına başlamak ise bu açıdan teşebbüs olarak kabul edilmiştir. Maddenin devlet başkanı olan padişaha hakaret veya saldırıya yönelik kısımları bağy suçu içinde değerlendirilmese de padişaha suikast fiili veya saltanatın veraset usulünü değiştirme kısımları bağy suçu içinde değerlendirilebilir. Devlet başkanına yönelik fiiller doğrudan siyasi iktidara yönelik sayılır. Saltanatın veraset usulü de siyasi iktidarın ortaya çıkış usulünü düzenlediği için, veraset usulüne veya veraset heyetine yönelik ortadan kaldırma veya değiştirme çabaları siyasi iktidar düzenini değiştirmekle aynı sonucu doğuracaktır. Maddenin değiştirilmiş şekli, 4 Haziran 1911 tarihinde tekrar değiştirilmiştir. Değiştirilmiş şekli şöyledir: "*Enbiyâ-yı ızâm hazaretâtına karşı alenen fezahât-i lisaniyeye ictisârı sâbit olanlar bir seneden üç seneye kadar haps olunur. Zât-ı hazret-i padişahînin hayatına suikast eden veyahut işbu suikasdın icrasına teşebbüs eyleyen kimse idam olunur. Şahs-ı hümayûna taarruz eden kimse muvakkaten küreğe konulur. Her kim bizzat veya bi'l-vasıta tebea-i Devlet-i Aliyye ve sekene-i memâlik-i mahrûseyi zât-ı hazret-i padişahî veyahut hükümet-i Osmaniye aleyhine müsellehan isyan ettirmek üzere tahrik edip de maksadı olan kaziyye-*

⁴⁷ Maddenin şerhi için bkz. **Ahmed Ziya** (1329) Mufasssal Kanun-ı Ceza ve Teferruatı Şerhi, İstanbul, Mihran Matbaası, s.220.

i isyan fiile çıkar ise idam ve madde-i isyanın icrasına başlanmış olur ise ol kimse on seneden ekall olmamak üzere kalebendlik cezasıyla mücâzât olunur. Zât-ı hazret-i padişahîye alenen itâle-i lisana cür'eti sâbit olan şahıs üç aydan üç seneye kadar hapsolunur. Kanun-ı Esasi'yi ve hükümetin şekil ve hey'etini veya saltanat-ı seniyyenin usul-i vesaretini tağyir ve tebdil veya imhaya cebren teşebbüsü sâbit olan şahıs idam olunur." Bu değişikliğe göre önceki düzenlemelerden farklı olarak, bizzat veya başka kimseler aracılığıyla Osmanlı Devleti vatandaşlarını veya devlette ikamet eden kimseleri silahlı isyana azmettiren kişilerin fiiline, isyan çıkması halinde idam cezası verilirken, isyanın icra hareketlerine başlanması halinde 10 yıldan aşağı olmamak üzere kalebentlik cezası öngörülmüştür. İsyana azmettirme fiilinde isyanın icra hareketlerine başlanması halinde verilecek ceza maddenin eski hallerinde idam cezası ilen bu değişiklikle 10 yıldan aşağı olmamak üzere kalebentlik cezasına indirilmiştir. 1858 Ceza Kanunu'nun 55. maddesi, kanunun yürürlükte kaldığı sürece bu 1911 değişikliğindeki şekliyle kalmıştır.

1858 Ceza Kanunu'nun 56. maddesindeki hüküm ise şöyledir: "*Her kim memâlik-i mahrûse ahalisini yekdiğeri aleyhinde silahlandırarak mukateleye tahrik ve iğraya veyahut bazı mahallerde gasb u gâret ve tahrib-i memleket ve katl-i nüfus ef'âlini ikâ'a mütecâsir olup da kazıyye-i fesad tamamiyle fiile çıkar yahut madde-i fesadın icrasına başlanmış olur ise ol kimse kezalik idam olunur.*" Bu hükme göre devletin tebaasından bir kısmını, diğer kısmına yönelik olarak silahlandırıp iç savaşa tahrik ve bozgunculuğa veya bazı yerlerde yağma, gasp, ülkeyi tahrip ve insanları öldürme fiilini işleyen veya bu fiillerin icra hareketlerine başlayan kimseye idam cezası verileceği öngörülmüştür.⁴⁸ Bu maddedeki Osmanlı Devleti'nin vatandaşlarını birbirleri aleyhine kışkırtıp silahlandırma ve bu sebeple iç savaşa sebep olma fiili, siyasi iktidar düzenine yönelik suçlar kategorisinde değerlendirilebilir.

Aynı kanununun 57. maddesine göre: "*Bâlâda muharrer elli beşinci ve elli altıncı maddelerde beyan olunan fesatlardan birini birtakım eşkiya birlikte olarak icra eder veyahut icrasına tasaddi eylerler ise ol cemiyet-i şekâvete dahil bulunanlardan asıl reis-i eşkiya ve muharrik-i mefsedet olanlar her nerede tutulur ise*

⁴⁸ Ahmed Ziya, s.224 vd.

idam olunup sâirlerinden dahi mevki-i cinayette ahz u girift olunanlar madde-i fesatta tebeyyün edecek cinayet ve medhallerinin derecâtına göre müebbeden yahut muvakkaten küreğe vaz' olunur." Bu hükme göre 55 ve 56. maddelerde belirtilen suçların bir örgüt aracılığıyla icra edilmesi veya icrasına teşebbüs edilmesi halinde, bu örgütün lideri ve suça azmettirenler idam cezası ile cezalandırılırlar. Aynı şekilde bu suçlarda iştiraki olanlar, fiillerinin derecelerine göre süreli veya süresiz olarak kürek cezası ile cezalandırılırlar.

58. maddesine göre: *"Elli beşinci ve elli altıncı maddelerde beyan olunan fesatlardan birini icra kastıyla bazı eşhâs beyninde bir ittifak-ı hafî teşkil olunup da ol ittifakta tasâmim olunan fesadın icrası söylenilip karargîr olduktan başka esbab-ı icraiyesini tehyi'e zımnında bazı ef'âl ve tedâbire dahi teşebbüs olunmuş olup da madde-i fesad henüz fiilen icra derecesine gelmemiş ise ol ittifakta bulunan kimseler nefy-i ebed cezasıyla mücâzât olunur ve eğer öyle bir ittifak-ı hafîde bervech-i muharrer fesadın esbab-ı icraiyesini tehyi'e zımnında teşebbüs olunmuş bir fiil ve tedbir tebeyyün etmeyip yalnız icrası söylenilerek karar verilmiş olmaktan ibaret bulunur ise ol halde dahil-i ittifak bulunan kimseler muvakkaten kalebent kılınır ve yine maddeteyn-i mezkûreteynde beyan olunan fesatlardan birini icra etmek üzere bir ittifak-ı hafî teşkiline dair teklif vuku bulup da kabul olunmamış ise ol teklifi eden kimse bir seneden üç seneye kadar haps olunur.*" Bu maddeye göre 55 ve 56. maddelerde belirtilen suçlardan birini işlemek amacıyla bazı kimseler gizli bir topluluk oluşturarak, topluluk içinde belirlenen suçun işlenmesine yönelik karar alınıp, hazırlık hareketlerine başlanmış olmasına rağmen henüz icra hareketlerine başlanmamış ise bu topluluk üyelerine süresiz sürgün cezası verilir. Ancak suçun icrasına teşebbüs niteliğinde olmayarak, sadece suçun işlenmesine karar verilmiş ise, bu durumda topluluk üyelerine süreli kalebentlik cezası verilir. Belirlenen suçların işlenmesi amacıyla gizli bir örgüt kurulması teklif edilmesine rağmen bu teklif kabul edilmemiş ise, bu teklifi yapan kimse 1 yıldan 3 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Kanun'un 60. maddesi 25 Kasım 1880 tarihinde değiştirilmiştir. Bu maddenin değiştirilen haline göre: *"Devlet-i Aliyye'nin asâkir-i muvazzafa ve zabtiyesini ikâ'ı isyan ve ihtilale tahrik edenler müebbeden küreğe konulur ve bunları imal ve istihdama memur olanlardan her kim olur ise olsun işbu askerinin Saltanat-ı*

Seniyye emriyle icra olunan ahz-ı neferât-ı askeriye maddesi aleyhine hareket eylemelerini talep veyahut emreder ise nefy-i ebed cezasıyla ve eğer bu emir ve talebin âsâr-ı fiiliyesi görülür yani memur olan kuvve-i askeriyenin böyle emri-nâ-marziye mutavaatı ile Devlet-i Aliyye'nin ol hususta olan matlabının icrasına fiilen mümanaat olunur ise âmir olan kimse idam ile mücâzât olunur ve böyle hilaf-ı marzi emre mutavaat edenlerin zabıt ve sergerdeleri dahi muvakkaten kürek cezasıyla mücâzât kılınır.” Bu maddeye göre Osmanlı Devleti'nin muvazaf askerlerini ve kolluk kuvvetlerini isyan çıkarmaya ve ihtilal yapmaya tahrik edenlere müebbet kürek cezası verilir. Bu şekilde asker veya kolluğa isyan etmesi veya ihtilal çıkarması için emir verenlere ise müebbet sürgün cezası verilir. Bu askeri kuvvetin bu şekildeki hukuka aykırı bir emre itaat etmesi ile bu husustaki talebin yerine getirilmesine engel olunursa, isyan veya ihtilal emri veren kişiler idam edilir. Bu şekilde uygunsuz bir emre boyun eğen kolluk amirleri de süreli kürek cezası ile cezalandırılır. Bu hükümde doğrudan devlet düzenini ve yönetimi değiştirmeye yönelik bir isyan ve ihtilal emrinin devletin içindeki bazı üst düzey kişiler tarafından kolluk kuvvetlerine verilmesi durumunda kolluğun bu emre uymaması istenmiş, emre uyanlara süreli kürek cezası öngörülmüştür. Bu durum kolluk kuvvetlerinin sadece amirlerinin emirleri ile bağlı olmadıkları, hukuka aykırı emri uygulamaları gerektiği belirtmesi açısından önemlidir.

Kanun'un 66. maddesine göre: “*Her kim meydan ve esvâkda ve mecma'-ı nâs olan mahallerde gerek nutuk irâd ederek ve gerek yafta yapıştırarak veyahut matbu varaka neşr eyleyerek ahali ve seneneyi işbu fasıl-da beyan olunan cinayetleri işlemeye doğrudan doğruya tahrik eder ise ol cinayetlerin fiilen mürtekibi gibi mücâzât olunur. Fakat zikr olunan tahrikâtın bir güne eser-i fiilisi zuhur etmez ise nefy-i ebed cezası ile mücâzât kılınır.*” Bu maddeye göre bir kimseyi bu fasıldaki yani “Devlet-i Aliyye'nin Emniyet-i Dahiliyesini İhlal Eden Cinayet ve Cünhalar” (Osmanlı Devleti'nin İç Güvenliğini İhlal Eden Suçlar) kısmındaki suçlardan birini işlemeye tahrik eden (azmettiren) kimse fiili işleyen fail gibi cezalandırılır.⁴⁹ Fakat azmettirme fiilinin sonucu olarak herhangi bir fiilde bulu-

⁴⁹ Ahmed Ziya, s.238.

nulmazsa azmettirene ömür boyu sürgün cezası verilir. Maddeye 19 Zilkade 1309 tarihinde yapılan ekleme (zevl) ile şu hükümler eklenmiştir: “*Ve makûle tahrikât ve ifsadâta dair matbu ve gayr-ı matbu evrak ve resail-i muzırrayı neşretmek üzere nezdinde hıfzedip de henüz neşredememiş olan şahıs beş seneden ekall olmamak üzere kalebend edilir ve erbab-ı fesaddan olmayıp da yalnız eline geçen bu makûle evrak-ı muzırrayı memurîn-i Devlet-i Aliyye’ye ibraz ve i’tâ etmeyerek nezdinde saklayan kimse bir seneden üç seneye kadar hapsolunur.*” Bu maddeye göre ise suça azmettirici matbuatı yani yazılı belgeyi yayımlayan veya henüz yayımlamamasına rağmen bastıracağı bilgileri edinen kimseye 5 yıldan az olmamak üzere kalebentlik cezası verilir. Herhangi bir isyan faaliyetinde olmaksızın bu yazılı belgeyi saklayan ve fakat Devlet güçlerine haber vermeyen kimseye ise 1 yıldan 3 yıla kadar hapis cezası verilir. Bu maddede ise matbaanın yaygınlaşması ile beraber halkı isyana teşvik etmek için zararlı neşriyat basan veya basmak üzere saklayan kimseye 5 yıldan az olmamak üzere kalebentlik cezası, basılı neşriyatı kendi indinden saklayıp devlet güçlerine haber vermeyen kimseye ise 1 yıldan 3 yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür.

Bu maddelerden çıkarılacak sonuca göre 1858 tarihli Ceza Kanununda, 1840 ve 1851 tarihli kanunlardan ayrı olarak isyana tahrik ve isyana katılmak suçlarının düzenlemiş ve isyan propagandası suçunun failini ise isyan eden gibi cezalandırılmış olduğunu görüyoruz.

B. UYGULAMA ÖRNEKLERİ

1840, 1851 ve 1858 Ceza Kanunlarındaki siyasal iktidar düzenine isyan suçu ile ilgili kanuni düzenlemelerden bahsedildikten sonra uygulamadan örnekler ile bu kanunların nasıl uygulandığını görmek hukuk sisteminin işleyişi ile ilgili bilgi vermesi açısından önemlidir.

1840 Ceza Kanunu’nun yürürlükte olduğu 5 Eylül 1844 tarihli bir arşiv belgesine göre Arap Salih isimli bir kimse uygunsuz hareketlerde bulunması ve isyan suçunu işlemesi sebebiyle pranga cezasına çarptırılmıştır.⁵⁰

⁵⁰ BOA, A. MKT.MHM. 1/40. H.21.08.1260 (M. 05.09.1844).

9 Ocak 1845 tarihli bir belgeye göre; emre itaat etmeyip isyan eden ve başına Kürtleri toplayıp şekavete cesaret gösteren İçil taraflarındaki Pehlivanlı Aşiret Beyi olan Abdurrahman Bey'in kapıcıbaşılık rütbesi ref olunup, nişanı geri alınmış ve ailesi ile beraber Düzce'de ikamet etmeye memur edilmiştir. Burada isyan suçunu işleyen bir memurun rütbesi ve nişanının geri alınıp, ailesi ile beraber sürgün cezasına çarptırılması söz konusudur.⁵¹

3 Ağustos 1846 tarihli bir belgeye göre daha önce uygunsuz hareketlere cesaret etmiş olan Bihkeli Mehmed Bey'in örgütleri dağıtılarak toplumun emniyet ve asayişini sağlanmış olsa da, adı geçen kimse bundan böyle tek durmayıp tekrar çirkin fiillerini açığa vuracak olursa güç kullanmaktan başka çare kalmayacağından fitne ve fesada yol açma suçundan dolayı bir şekilde Rumeli yakasına sürülmesi emredilmiştir.⁵²

7 Kasım 1847 tarihli bir belgeye göre Rumeli Eyaleti'nin Ohri Sancağına bağlı Debre kasabasındaki halk isyanı sırasında fesatçılardan oldukları zannıyla tutuklanıp 35 aydır mahpus halde bulunan 11 kişi tahliye talebinde bulunmuşlardır.⁵³ Bu belgeden anlaşıldığına göre halkı isyana teşvik etme suçunda tutuklama uygulaması bulunmaktadır. Ayrıca bu tutukluluk süresi 35 aydır devam etmekle beraber tutukluların hakkında herhangi bir karar da verilmediğinden, tutuklular tahliye talebinde bulunmuşlardır. Siyasi suçlarda tutukluluk süresinin bu kadar uzun olması, adil yargılanma hakkının ihlali olarak da düşünülebilir.

30 Mart 1848 tarihli bir belgeye göre Maraş'ta bulunan aşiretlerin isyan ve muhalefet içinde bulunmalarına sebep olan Zülkadirli (Dulkadirli) İbrahim Bey'in oğlu Hacı Halil Bey ile Kurşuncuoğlu Müfti Hasan Efendi'nin başka tarafta tard ve nakilleri ile ilgili emir verilmiştir. Bu belgede halkın isyan etmesine sebep olan kimselere sürgün cezasının verildiği görülmektedir.⁵⁴

4 Eylül 1850 tarihli bir belgeye göre Eflak'taki isyan hareketlerine karışmaları dolayısıyla memleketlerinden uzaklaştırılarak sürgün edilen şahısların ser-

⁵¹ BOA, C. DH. 252/12564. H. 29.12.1260 (M. 09.01.1845).

⁵² BOA, A. MKT.MVL. 2/55. H. 10.08.1262 (M. 03.08.1846); **Avcı** (2018), s.495.

⁵³ BOA, MVL. 55/9. H. 28.11.1263 (M. 07.10.1847).

⁵⁴ BOA, MVL. 22/43. H. 24.04.1264 (M. 30.03.1848).

best bırakılmalarına karar verilmiştir.⁵⁵ Bu belgeye göre isyan fiilinde bulunan kimselere genel olarak verilen sürgün cezasının her zaman süresiz olmadığı, belirli durumlarda bu kimselerin affedilip sürgün cezalarının kaldırıldığını görmekteyiz.

5 Kasım 1850 tarihli bir belgede de Süleymaniye'de meydana gelip bastırılan isyandaki suçlulardan olan Abdullah Paşa'ya ailesi ile beraber Diyarbakir'e gönderilme yani sürgün edilme cezası verilmiştir.⁵⁶

3 Ocak 1851 tarihli bir belgeye göre ise isyan ve fesada teşebbüs eden Beyt-i Harkuş ümerasından olan kimselerin yargılamalarının yapılarak her birine yedi yıl kürek cezasına çarptırılmalarına ve cezaları bittikten münasip bir yerde ika-met ettirilmelerine yani sürgün edilmelerine karar verilmiştir.⁵⁷

19 Ocak 1851 tarihli bir belgeye göre Baalbek'te fesat ve isyana sebep olan kimselere pranga cezası verilmiştir.⁵⁸ Aynı tarihli bir başka belgede ise aynı yerde isyan çıkaranlara kürek cezası verildiği belirtilmiştir.⁵⁹ Her iki belgenin farklı defterlerde bulunması sebebiyle ya cezaların pranga veya kürek olması konusundan birinin doğru diğerinin yanlış olarak yazıldığı, yahut isyancıların bir kısmına pranga cezası verilirken diğerlerine kürek cezası verildiği sonuçları çıkarılabilir.

1 Mart 1853 tarihli bir belgeye göre Burdur'da meydana gelen ihtilal ve isyanda öldürülen kimseleri varislerine verilecek paranın, isyanı çıkaran kimselerden tahsil edilmesine hüküm verilmiştir. Bu belgeden isyan sırasında sivil halkın ölümüne sebebiyet veren isyancıların, ölen kimselerin diyetlerini ödemekle sorumlu olduklarını görmekteyiz.⁶⁰

⁵⁵ BOA, İ. HR. 68/3310. H. 26.10.1266 (M.04.09.1850).

⁵⁶ BOA, A. AMD. 23/4. H. 29.12.1266 (M. 05.10.1850).

⁵⁷ BOA, A. AMD. 28/37. H. 29.02.1267 (M. 03.01.1851).

⁵⁸ BOA, A. MKT. MVL. 38/2. H. 16.03.1267 (M. 19.01.1851).

⁵⁹ BOA, A. MKT. UM. 46/29. H. 16.03.1267 (M. 19.01.1851).

⁶⁰ BOA, A. MKT. MVL. 61/31. H. 20.05.1269 (M. 01.03.1853).

12 Aralık 1854 tarihli bir belgeye göre Cizre ve havalisinde isyan eden Bedirhan Bey'in kardeşinin oğlu İdris'in öldürüldüğü belirtilmiştir.⁶¹ Bu belgeden anlaşıldığına göre devlet kuvvetleri ile fiili çarpışma yaşayan isyancıların öldürülebilmeleleri konusunda İslam hukukunda geçerli ilke olan savaş hukukunun uygulanması kuralı yürürlükte dir. Yani isyancılarla olan savaşta isyancılar öldürülebilir.

1858 tarihli Ceza Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile isyan suçunun uygulamadaki görünümünde çok bir değişiklik olmasa bile isyan edenlere verilen ceza daha çok farklılaşmaya başlamıştır.

23 Ekim 1858 tarihli bir belgeye göre isyan hazırlığında bulunan Hristiyanlara tembihatta bulunulması ve şikayetlerinin dinlenerek giderilmesi emredilmiş, buna rağmen isyanda ısrar edenlerin ise vurularak isyanın önlenmesi emredilmiştir.⁶² Bu belgede önceki uygulamalara göre biraz daha sıkı tedbirlere başvurulduğu görülmektedir. Öyle ki, öncelikle isyan hazırlığında olan veya isyan eden tebaaya nasihatte bulunularak şikâyet konusunda gereğinin yapılması istenmiştir. Daha sonra ise buna rağmen isyanda ısrar edenlerin vurulması yani ölüm cezasına çarptırılması söz konusudur. Buradaki "vurulma" ifadesinden isyanın devam ederken isyancılarla devlet güçlerinin çarpışmasında, savaş hukuku kurallarının uygulanarak isyancıların öldürülmesi de kastedilmiş olabilir.

6 Kasım 1858 tarihli belgeye göre; askerlik süreleri dolduğu için isyan eden Trablus Piyade Alayındaki ve Münşiyye Topçu askerlerinin ileri gelenlerine pranga cezası verilmiştir.⁶³ Bu belgeye göre isyan fiilini işleyen muvazzaf askerlerin ileri gelenlerine pranga cezası verilmiştir. İsyana katılan askerlerin hepsine ceza verilmesi yerine sadece ileri gelenlere ceza verilmesi, isyan suçunda devletin genellikle affetmeden yana olması ile açıklanabilir. Ayrıca isyana katılan askerlerin hepsine ceza verilmesi halinde isyanın büyüyerek bastırılması güç hale gelmesi ihtimalinin değerlendirildiği de düşünülebilir.

⁶¹ BOA, A. M... 13/23. H. 21.03.1271 (M. 12.12.1854).

⁶² BOA, A. MKT. UM. 330/36. H. 15.03.1275 (M. 23.10.1858).

⁶³ BOA, MKT. MHM. 145/33. H. 29.03.1275 (M. 06.11.1858).

6 Mart 1859 tarihli bir belgeye göre ise Bihke Sancağı vakasında halkın güvelliğini ve huzurunu bozan fiillerde bulunarak halkı isyana teşvik eden kimselere beşer yıl hapis cezası öngörülmüş, bu kimselerin cezasını başkent İstanbul'da çekmek üzere oraya gönderilmeleri emredilmiştir.⁶⁴ Bu arşiv kaydına göre halkı isyana teşvik eden kimselere beş yıl hapis cezası verilmiştir. Hapis cezasını da olayın gerçekleştiği yerden oldukça uzakta olan⁶⁵ İstanbul'da çekmelerinin emredilmesi, isyancıların kaçma olasılığının ve isyanın tekrarı tehlikesinin bertaraf edilmesi amacıyla yapılmıştır denilebilir.

9 Temmuz 1859 tarihli bir belgeye göre; Hristiyanları isyana teşvik etmekten suçlu bulunan Papaz İvan Kütahya'ya sürgün edilmiş, İstefan, Roki ve Todor'a ise kürek cezası öngörülmüştür.⁶⁶

3 Aralık 1859 tarihli bir belgede Gradçaç kazasındaki ihtilalde dokuz Müslümanı katletmiş olan eşkıyadan Pantoladi ve Kostantik'in on sene kürek cezasına mahkûm edildiği belirtilmiştir.⁶⁷ Burada bahsedilen ihtilalin devletin egemenliğine yönelik bir isyan faaliyeti olduğu anlaşılmalı beraber isyancıardan dokuz Müslümanı öldürmüş olan iki kişiye sadece on sene kürek cezası verilmiş olması düşündürücüdür. Çünkü bu ceza fiilin ağırlığına göre oldukça hafif kalmaktadır.

27 Temmuz 1879 tarihli bir belgeye göre Kozan isyanını düzenleyen Mustafa Efendi ve isyana dahil olan Ali ve Hazım Efendilerin sürgün yeri olarak Anadolu'ya gönderilmeleri sakıncalı bulunduğu için Trablusgarp'a sürülmeleri emredilmiştir.⁶⁸ Bu belgeden isyancıların sürgün edilecekleri yerlerin dahi özenle seçildiği, cezadan kaçıp tekrar isyan başlatabilmeleri olasılığının önüne geçmek için isyan bölgesinden oldukça uzak bölgelere sürgün edildikleri görülmektedir. Örneğin bir başka belgede halkı isyana teşvik ettiği için Trablusgarp'a sürülen Süleyman Terbil isimli kişi, bir şekilde Bingazi'ye geri dönerek tekrara fesatçılığa

⁶⁴ BOA, A. MKT. MVL. 105/59. H. 01.08.1275 (M. 06.03.1859).

⁶⁵ Günümüzde Bosna Hersek sınırları içinde bulunan Bihke (Bihaç) Sancağı İstanbul'dan oldukça uzaktadır.

⁶⁶ BOA, A. MKT. MVL. 108/79. H. 08.12.1275 (M. 09.07.1859).

⁶⁷ BOA, A. MKT. MVL. 112/23. H. 08.05.1276 (M. 03.12.1859).

⁶⁸ BOA, MB. İ. 54/35. H. 07.08.1296 (M. 27.07.1879).

başlamıştır.⁶⁹ Trablusgarp ile Bingazi arası çok uzak olmamakla her iki şehir de günümüzdeki Libya toprakları içinde bulunduğundan sürgün yerinden kaçan suçlu isyan ettiği yere geri dönerek tekrar isyan hazırlığına başlamıştır.

7 Mart 1887 tarihli bir belgeye göre Bulgaristan'da meydana gelen isyan hareketleri sonucunda isyancılardan bazılarının verilen idam cezalarının icra edilmesi sonucu Rus sefiri teessüflerini bildirmiştir.⁷⁰ Bu ifadeden Bulgaristan'da meydana gelen isyana karışan isyancılardan bazılarının idam cezası verildiği ve bu cezaların infazının yapıldığı sonucu çıkmaktadır. Yakın tarihli diğer arşiv vesikalarına bakıldığında o tarihlerde Silistre, Filibe, Rusçuk, Varna gibi Bulgaristan'ın birçok bölgesinde isyan çıkarıldığı, isyanların bastırılması için ciddi tedbirlere başvurulduğu görülmektedir.⁷¹

17 Eylül 1888 tarihli bir belgeye göre Kosova'da halkın güvenliğini ve huzurunu bozan ve halkı isyana teşvik eden kimseler sürgün edilmiş ve kürek cezasına çarptırılmışlardır.⁷² Burada da kürek ve sürgün cezası verilmesi uygulamasına devam edildiği görülmektedir.

Bunun gibi birçok örnekte isyan suçunu işleyen kimselere genellikle sürgün, kürek ve pranga cezasının verildiği, sürgün cezası verilenlerin sürgün yerlerinin, geri gelip tekrar isyana sebebiyet vermemeleri amacıyla uzak bölgelerden seçildiği, isyanın bastırılması güç hale geldiği ve devletin ciddi tehdit gördüğü durumlarda idam cezasının verilebildiği anlaşılmaktadır.

Arşiv belgeleri dışında nefy ve ıtlak defterlerinde de isyan suçunu işleyenlere verilen cezalara ilişkin kayıtlar bulunmaktadır.⁷³ Örneğin 4 Numaralı nefy ve ıtlak defterindeki Ekim 1859 tarihli bir kayda göre devleti yıkmak için gizli bir örgüte üye olan kişilere, devlete ihanete teşebbüs ettikleri için işledikleri suçun ağırlığına göre idam (siyaseten katl), müebbet kürek ve kalebentlik, süreli kürek

⁶⁹ BOA, ŞD. 2897/48. H. 22.03.1297 (M. 04.03.1880).

⁷⁰ BOA, HR. SYS. 1919/59. M. 07.03.1887.

⁷¹ BOA, Y. PRK. EŞA. 6/59. H. 23.07.1304 (M. 17 05.1887); BOA, HR. SYS. 293/3. M. 02.04.1887; BOA, Y. A. HUS. 200/108. H. 23.06.1304 (M. 19.03.1887).

⁷² BOA, DH. MKT. 1544/41. H. 11.01.1306 (M. 17.09.1888).

⁷³ Koç, s.170.

ve kalebentlik veya sürgün cezalarının verilebileceği belirtilmiştir. Bu sınıflandırma yapıldıktan sonra Rumeli ordusu erkanından ferik Çerkes Hüseyin Daim Paşa'nın fiilleri nedeniyle birinci derece ceza olan idam cezasına çarptırıldığı; ancak cezasının indirilerek Akka kalesine sürgün edilmesine ve orada kalebent edilmesine hüküm verildiği belirtilerek Akka muhafızına, mahkûmun cezasını çekerken kalebentlik hükümlerine riayet edilmesi emredilmiştir.⁷⁴

Ocak 1860 tarihli bir kayda göre; Kudüs'ün Halilürrahman kasabasında bulunup Gazze taraflarındaki göçebe Arapları kışkırtarak onları isyana azmettiren ve köylere baskın yapıp sivil halkı öldürmek, mallarını yağmalamak gibi birçok suç teşkil eden fiilde bulunan Abdurrahman isimli kimseye 1858 Ceza Kanu-

⁷⁴ “Akka muhafızı Reşid Paşa ve Akka naibine hüküm ki: Geçende bazı eşhâsin bir ittifak-ı hafî teşkil etmekte oldukları bi'l-istihbâr cümlesi ahz-u girift ile tertib olunan divan-ı mahsusda müfzeriden ve muvaceheten istintak ve muhakemeleri icra olunarak ve iktizâ eden tahkikat ve tedkikat kamilen icra kılınarak terkim ve takdim olunan mazbatada tafsil ve beyan olunduğu üzere bunlar devlet-i aliyem aleyhine aleni ihanet-i cinayata mutasaddı olduklarından müttehimin dört dereceye münkasım olub birinci derecede olanların siyaseten idam cezasına, ikinci derecede bulunanların müebbeden kürek ve kalebentlik ve üçüncü ve dördüncü derecede olanların dahi muvakkaten kürek ve kalebentlik ve nefy ve tard cezalarına istihfafları hükmolunmuş olduğundan mazbata-i merkume ve istintaknameler taraf-ı eşref-i şahaneme arz ile lede'l-istizan vakia birinci derecede bulunan eşhasın cinayetleri cinayat-ı azimeden olub idam ile mücazate müstehak iseler de mücerred-i merhamet-i celile-i padişahanem eseri olarak idam cezasından af ile müebbeden ve mahbusen kalebent olmaları ve diğerlerinin dahi müretteb olan cezalar ile icra-yı mücazatları hususlarına müsaade ve irade-i seniyye-i mülûkanem ma'dalat-efzâ-yı sunûh-ı sudûr olmuş ve mukteza-yı münafi üzre icabı icra kılınmış olmakla sen ki seraser-i müşârun-ileyhsin birinci derecede cânî olub idama hükmolunmuş olan Rumeli ordu-yı hümayûnum erkânından ferik Çerkes Hüseyin Daim Paşa'nın mukâddemet askeriyeden ihracı ve âlâmeti askeriyesinin nez'i ile mübaşir-i mahsusa terfikan katle birle müebbeden ve mâhbusen Akka kal'asına nefy-u irsâline sarf-ı ru'yet eylesün ve siz ki muhafız ve nâ'ib-i mûmâ-ileyhümâsuz vusûlünde merkûmı Akka kal'asında ceza kanunname-i hümayûnumun kal'a-bendlik cezası hakkında olan ahkâmına tatbîken müebbeden ve mâhbusen kal'a-bend olarak iskân ve ikâme ile hatvei vâhîde mahall-i âhara hareketine irâ'e-i ruhsat olunmayub daimen firardan muhâfaza ve muhâsesesi emrine kemâli i'tinâ ve sarf-ı makderet ve bir tarafa firarı vukû' bulur ise sebep olanlar hakkında mûcibi mes'ûlin ve vehâmet olunacağından ona göre amel ve hareketle iş bu emr-i âlî-sanın sicil-i mahkemeye kayd u sebt ve hıfz olunarak selefden halefe devr-u teslim ve vusûlini der-bâr-ı şevket karar-ı mülûkâneme inhâ ve is'âra mübâderet eylesünüz söyle bilesüz âlâmet-i şerîfeme i'timad kılınız. Fî evâhir-i Rebû'l-evvel sene (12)76.” **Kılıç, Ömer** (2010) “4 Numaralı Nefy ve İtlak Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi” (Yüksek Lisans), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.214-215.

nu'nun 55 ve 56. maddeleri uyarınca idam cezası verilmiş ve ilgili maddeye göre bu ceza süresiz kalebentlik cezasına indirilerek fail cezasını çekmek üzere Rodos'a gönderilmiştir.⁷⁵

Ocak 1862 tarihli bir kayda göre; Bosna'da Hristiyan ahalden olup bir beldede papaz olarak görev yapan Simyon isimli kimse, yanında birçok kişiyle beraber bir gizli örgüt kurup bu örgüte silah ve barut temin etmişlerdir. Bu kimse-lerin yaptıkları fiiller 1858 Ceza Kanunu'nun 55 ve 58. maddelerinde belirtilen suçları meydana getirdiğinden Papaz Simyon'un Amasya'ya sürülmesine, örgütün diğer üyelerinin ise beşer sene kalebent edilmek üzere Ergani'ye gönderilmelerine hüküm verilmiştir.⁷⁶

⁷⁵ “Cezâyir Bahr-ı Sefid eyaleti mutasarrıfı ... Ahmet Ata Bey ... ve Rodos cezâresi naibine hüküm ki: Kudüs-i Şerif sancağında kâ'in Cebel-i Halilürrahman kasabası rü'esâ-yı ahâlisinden ve evrâl-ı amirûn cebel-i mezkûr nâzırı esbak Abdurrahman ile birâderi nazır-ı sabık Selâmi muktezâ-yı huyânet ve cibilliyetleri üzere dâimî birbirleri aleyhinde ve ahâli beyninde icrâ-yı mefsedet ve adâvet ederek Gazze taraflarında hayme-nişin olan Arabanı [Arapları] dahi tahrik ile civarda bulunan köyler ahalisini ızrâr ve tazyik ve karyeleri tahrip ettiklerinden mâ'adâ ekserî katl-i nüfus ve gasb-ı emvâl ve hetk-i ırz ve nâmus fezâhatine dahi ictisâr ettiklerinden ahâli mütevatın bunlardan bîzar olub bi'd-defaât arz-ı istikâ ettiklerinden merkûm Abdurrahman'ın hayyen ve meyyiten ele getirilmesi husûsına bundan akdem irâde-i seniyye-i mülûkânem dahi mütâ'allık olduğu halde her nasılsa şimdye kadar ele geçmeyib bu defa merkûmanın ikisi dahi ele getirilerek muakayyiden ve tahte'l-hıfz Rodos'a gönderilmiş olduğu Rumeli Beylerbeyliği pâyelülerinden hâlâ Kudus-i Serif mutasarrıfı Emir Mustafâ Ziya Pâsâ dâmet ... tarafından der-bâr-ı sevk-karâr-ı ma-arz ve inhâ olunmuş ve keyfiyyet meclis-i vâlâ-yı ahkâm-ı adliyeme lede'l-müzâkere merkûmanın mütenevvia'yı müstemil cinâyât-ı cesimeye irtikâbları sâbit ve muhakkak olduğundan ikisi dahi hâl-i isyân ve şekâvette ahz-u girift olunmuş olduklarından kanun-ı cezanın ellibes ve ellialtıncı maddeleri ahkâmına tatbiken müstehak oldukları i'dâm cezâsına mukâbil merkûmatın müebbeden ve mahbûsen Rodos'ta kal'a-bend olunmaları bâbında lâzım gelen emr-i şerîfimin ısdar-ı meclis-i vâlâ-yı mezkûrdan bâ-mazbata ifâde kılınmış ve ol vechle icrâsı husûsına irâde-i seniyye-i mülûkânem ta'allukıyla emr-i hümayûn-ı şâhânem sunûh u sudür eylemiş olmağın siz ki mutasarrıf-ı müşâr ve nâ'ib-i mümâileyhümâsus merkûmları Rodos kal'asında cezâ kânûnnâme-i hümayûnumun kal'abendlik cezâsı hakkında olan ahkâmına tatbiken müebbeden ve mahbûsen kal'a-bend olarak iskân ve ikâmet etdirib ve mahall-i âhara hareketlerine irâ'e-i ruhsat olunmayub ve kimse ile kat'en ihtilâl ettirilmeyib daima firârdan muhâfazaları emrine i'tina ve dikkat eyleyesiz. Fî evâhir-i Cemâziyü'l-âhir sene (1)276.” **Kılıç**, s.234.

⁷⁶ “Bosna eyaleti valisi Osman Paşa ve Amasya nâ'ibine hüküm ki: Cerime eşkıyası tarafından ahâli-i hristiyana tevzi' ve taksim ile asayiş-i umumiyeyi ihlâl edecek mefasidi ifaya dair bir ittîfâk-ı hafî teskil olunmak üzere Banaluka sancağına geçirildiği halde zahire çıkarılmış olan esliha ve barut ve

İsyan eden kimselerin öngörülen ceza infaz edilmeden önce teşhir yaptırılmasına tabi tutuldukları örnekler de bulunmaktadır.⁷⁷ 8 Haziran 1915 tarihinde Maraş'ın Fındıcak bölgesinde Müslüman halka saldırıp katliam yapan, halkın

edevat-ı harbiye ve sâ'irenin o hâl ve tevziinde medhali olan ve bu efale mebnî silâh alub kaziyeye'ye vukû'f ve ma'lûmâtı bulunan eshâsın icrâ olunan istintâklarını muta'zâmmın tevârüd iden evrâk meâlinden müstebân olacağı vechile esliha ve edevat-ı mezkûrenin tevzi' ve taksiminde Subak(?) karyesi ile Papazı Simyon'un medhal olduğu misillu Evrasuh(?) karyeli Simyon ve Ragil ve Suvaslos ve Bud Mandiç ve Subak karyeli Yobik ve ledavliko ve Papadeniçe(?) karyeli ve Virlikuç ve Nikolo ve Letsova Masinoriç ve Astofyonîç ve İstanviye İstiyoniç ve Markut Bakoviç ve Botsavakoyin ve Istevan Belyuk ve Babiç ve Boda ve Bayakoçça karyeli Mile-babiç ve Virbariç nâm şahıslar dahi muahharen silâh ararak bu ittifâka dahil oldukları cümlesinin tasdik ve ikrarıyla beyan olmuş olduğundan bunların kanunen mücâzât-ı vâkı'alarına tahrîr ve icrâsı lâzım gelip ceza kanunname-i hümayûnunun elli beşinci maddesinde her kim bi'z-zât veya bil vâsıta teb'a-i devlet-i aliyye ve sekene-i memâlik-i mahrûse-yı saltanat seniyye-i aliyyeye muselehan isyan ettirmek üzere tahrîk edip de maksadı olan kaziyeye isyan tamamıyla fiile çıkar ve yahut madde-i isyanın icrasına başlanmış bulunursa ol kimse idam olunur ve elli sekizinci maddesinde her kim memâlik-i mahrûse ahâlisini yekdiğeri aleyhinde silâhlandırarak mukateleye tahrîk ve i'vaya veyahûd ba'zı mahallerde gasb ve gâret ve tahrîk-i memleket ve katli nufûs efalini ifaya müteccâsir olub da kaziyeyi fesât tamamıyla fiile çıkar veyahut madde-i fesâdın icrasına başlanmış olursa ol kimse kezzâlik idam olunur ve elli sekizinci maddesinde dahi şu beyân olunan fesâdlardan birini icrâ kasıtıyla bazı eşhâs beyanlarında bir ittifâk-ı hâfi teşkil olunub da ol ittifâkta tashih olunan fesâdın icrâsı söyleşilip karargâr olduktan baska esbâb-ı icrâsını tehiye zımnında bazı efal ve tedâbire dahî teşebbüs olunmuş olub da henüz fiilen icrâ derecesine gelmemiş ise ol ittifâkda bulunan kimesneler nefy-i ebed cezasıyla mücâzât olunur ve eğer böyle ittifâk-ı hâfide ber-vech-i muharrer fesâdın esbâb-ı icrâyesini tehiye zımnında teşkil olunmuş bir fiil ve tedbir tebeyyün etmeyip de yalnız icrâsı söyleşilerek karar verilmiş olmaktan ibaret bulunur ise ol halde dahil-i ittifâk bulunan kimseler muvakkaten kal'a-bend kılınır deyû muharrer olarak tafsilat-ı mesruhaya göre mansur olan fesâd için efal ve tedâbire teşebbüs olunmuş ve merkum papazın bu bâbda eşkiya ile ittifâkı bedihi bulunmuş olmasıyla bunda hüküm evvela tevfikân te'biden Amasya'ya ve diğerlerinin hükm-i sâniye tatbiken ve târih-i habslerinden itibaren beşer sene müddetle kal'a-bend olmak üzere Ergani'ye ib'ad ve ol vechle defter-i mahsûsuna kayd ettirilme için târihi mahbûslarından bu tarafa is'ârı bâbında evamir-i aliyyemin işdârı meclis-i vâlâ-yı ahkâmı adliyemden bâ-mazbata ifâde olunmuş ve ol vechle icrâsı husûsına irâde-i seniyye-i mülûkânem ta'allukıyla emr-i hümayûn-ı şâhânem sunûh-ı sudûr eylemiş ve merkûmun için diğer emr-i serifim tasdir kılınmış olmağın sen ki vâlî-yi müsârün-ileyhsin merkûm papaz Simyon'u hükm-i evvela tatbiken ve te'biden mübâsir-i mahsûsa terfikan tahte-l-hıfz Amasya'ya nefy u irsâle sarf-ı ru'yet eylesün ve siz ki mutasarıff-ı müsâr ve nâ'ib-i mûmâ-ileyhümâsuz vusûlunde merkûmu ol tarafda te'biden ve menfiyyen meks u ikâmet etdirib hatve-i vâhide mahall-i âhara harekâtine irâ'e-i ruhsat olunmayıb herhalde firardan muhâfazasına itina ve dikkat ve vusûlini Dersa'âdetim'e inhâ ve is'âra mübâderet eylesünüz. Fî evâsıt-ı Receb sene (1)278." Kılıç, s.337-339.

⁷⁷ Koç, s.174.

ellerindeki malları zorla gasp eden Ermenilerin sebep olduğu isyanın bastırılmasından sonra isyan fiiline karışan ve bahsedilen suçları işleyen Ermenilerden 7 Ağustos 1915 tarihinde Maraş sokaklarında teşhir edildikten sonra bir kısmı asılarak bir kısmı ise kurşuna dizilerek idam edilmişlerdir.⁷⁸

Tanzimat Döneminde bağı (isyan) suçunun en önemli örneklerinden biri de Divan-ı Harbi Örfi yargılamalarında görülmektedir.⁷⁹ Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşına girip savaşı kaybetmesine sebep olan İttihat ve Terakki yönetimine karşı açılmış olan bu mahkeme aslında 1915 yılındaki Ermeni Tehcirinden sorumlu olan kişilerin yargılaması için kurulmuş olsa da Ermeni tehciri dışındaki fiiller ile ilgili olarak da yargılama yapmıştır. Yapılan yargılamalar sonucunda 1858 Ceza Kanunu'nun 45 ve 55. maddelerine göre hüküm kurulmuş ve Talat Paşa, Enver Paşa, Cemal Paşa ve Doktor Nazım'ın idamlarına, eski Maliye nazırı Cavid Bey, eski Ziraat nazırı Mustafa Şeref Bey ve eski Şeyhülislam Musa Kazım Efendi'nin on beşer sene kürek cezası ile cezalandırılmalarına karar verilmiştir.⁸⁰

⁷⁸ **Kılınc, Ahmet** (2014) Mukayeseli Hukuk ve Hukuk Tarihinde Teşhir Cezası, Ankara, Adalet Yayınevi, s.295. Ermeniler I. Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında Osmanlı Devleti içinde yaptıkları bu faaliyetlerin isyan (bağı) suçu olarak nitelendirilmesi gerektiği görüşü için bkz. **Akgündüz, Ahmet** (2014) "Ermeni Meselesine Yaklaşım Hatalarımız; Tehcir ve Soykırım Kavramları Işığında 1915 Tarihli Kararname", Yeni Türkiye, S:60, s.8.

⁷⁹ "Meclis-i Vükelâ'da 14 Aralık 1918'de Divân-ı Harb-i Örfî'nin kurulması kararlaştırıldı; iki gün sonra İstanbul'da kurulan Divân-ı Harb-i Örfî'ye tayinler yapıldı. Meclis-i Vükelâ kararında Divân-ı Harb-i Örfî'nin, seferberlik sırasında uygulanan tehcir muamelesinden istifade ederek ihtilâl gayesiyle işlenen haksızlık ve tecavüzlere dair suçlarda dahil olanların hak ettikleri cezaya çarptırılacakları ifade ediliyordu. Ayrıca tahkik heyetlerinin araştırması sonucu yargılanması gereken tehcir suçularının ait buldukları adli mahkemelerde yargılanmalarının zaman alması sebebiyle hızlı bir karar mekanizmasına olan ihtiyaç dile getirilmekteydi. Mahkeme başkanlığına emekli ferik Mahmud Hayret Paşa, yardımcılığına da Mirlivâ Ali Nâdir Paşa ile Süleymaniyeli (Kürt/Nemrud) Mustafa Paşa tayin edildi. Üyeliklere Adliye Nezâreti'nden Şevket ve Artin beyler, savcılığa Temyiz Mahkemesi Başsavcılığı başmuavini Nihad, sorgu hâkimliğine Beyoğlu Bidâyet Mahkemesi üyesi Moiz Zeki, Misak Makaryan, Nazif ve Dersaadet Bidâyet Mahkemesi üyelerinden Abdüssamed efendiler getirildi. Mahkemenin bazı üyeleri zaman içinde değişse de başkan ve yardımcıları 8 Mart 1919 tarihine kadar görevlerine devam etti. Mahkeme ilk olarak Yozgat tehciri davasını ele aldı, İttihatçılar'ın bir bölümünü bu olaydan dolayı yargıladı, kiminin cezasını da infaz etti." **Türkmen, Zekeriya** (2020) "Divânıharp", TDV İslam Ansiklopedisi, C: Ek-1, Ankara, TDV Yayınları, s.335-336.

⁸⁰ "Talat ve Enver ve Cemal ve Doktor Nazım'ın hareketleri a'zam cürümlerinden dolayı Mülkiye [1858] Ceza Kanunname-i Hümayununun 45. maddesinin 1. fıkrası ve Cavid ve Mustafa ve Şe-

SONUÇ

İslam hukukunda temel olarak kısas, had ve tazir olarak üçe ayrılan suç türleri içinde bağy suçunun nerede durduğu konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Ancak bağy suçunun genel olarak İslam hukuku kitaplarının hudud yani had cezalarının yer aldığı kısımda değil de cihad veya siyer kısımlarında düzenlenmesi, isyan suçunu işleyen kimselere verilecek nas ile belirlenmiş bir cezanın da olmaması bu suçun tazir suçları içinde değerlendirilmesini gerektirecektir.

İslam alimleri bağy suçunu işleyen isyancılara verilecek ceza konusunda oldukça toleranslı olmuşlardır. Öyle ki, isyancılar harekete geçmeden yani silahlı isyana başlamadan devlet güçlerinin bundan haberleri olsa bile isyancılara şiddet uygulayamayacağı, isyancıların mallarının ganimet olarak alınamayacağı, esir edilemeyecekleri gibi temel esaslar belirlemişlerdir. Dolayısıyla İslam hukukunda devlete isyan eden kimselerin cezalandırılmasında bile oldukça hassas davranılmış, bu kimselerin Müslüman oldukları unutulmamış ve muhalefete saygı duyulmuştur. Osmanlı hukukunda bağy suçunun görünümü konusunda ise İslam hukukundaki genel ilkelere aykırı davranılmaması yanında daha farklı bir yaklaşım bulunduğu söylenebilir. Devlet hakimiyeti konusunda Orta-Asya Türk devletlerinden aldıkları geleneği sürdüren Osmanlılar, devlete yönelik işlenen suçlar konusunda daha dikkatli olmuşlar ve isyan fiilinin teşebbüsünde

---

ref ve Musa Kazım'ın mezkur maddenin fıkra-i saniyesi delaletleriyle kanun-ı hümayun-ı mezkurun 55. maddesinin fıkra-ı ahiresine muvafık ve fıkara-ı mezkurede "Eşhas-ı müteaddide bir cinayet veya cünhayı müttehiden ika' eder veyahut efal-ı müteaddideden mürekkep olan bir cinayet veya cünhada bir takım eşhastan her biri cürmün husulü maksadıyla efal-i mezbureden birini veya birkaçını icra eylerse eşhas-ı mezkureye hem-fiil denir ve cümlesi fail-i müstakil gibi mücazat olunur." "Kanun-i Esasi'yi ve hükümetin şekil ve heyetini veya saltanat-ı seniyyenin usul-ı verasetini tağyir ve tebdil veya imhaya cebren teşebbüsü sabit olan şahıs idam olunur." "Bir cinayet veya cünhanın ikanda fer'an zi-medhal olanlar kanunun sarahati olmayan yerlerde ber-vech-i ati mücazata duçar olurlar. Eğer fiil-i asli idam veya müebbet kürek cezalarını müstelzim ise fer'an zi-medhal olanlar hakkında on seneden aşağı olmamak üzere muvakkat kürek... cezası hükmlolunur." ibaratını natik olduğundan, iş bu fıkara-ı kanuniye ahkamına tevfikan bunlardan Talat ve Enver ve Cemal ve Doktor Nazım'ın idamlarına ve Cavid ve Mustafa Şeref ve Musa Kazım'ın 15'er sene müddetle küreğe konulmalarına... karar verildi. 6 Şevval 337 ve 5 Temmuz 335." **Er-dinç, Erol Şadi** (2018) Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti Yargılamaları II Divân-ı Harbi Örfi Yargılaması, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.563-564.

dahi siyaseten katl cezası vermişlerdir. Devletin ve devlet başkanının dokunulmaz olması düşüncesi bu uygulamalarda etkili olmuştur.

Devlet ve devlet kavramına verilen kutsal değer, devletin kişi, kurum ve organlarıyla birlikte, dokunulmazlığı, devlete itaatin zorunluluğu gibi değerler, hemen hemen her dönemde aynı önem derecesinde algılanmış ve bunlara yapılan saldırılar ağır şekilde cezalandırılmıştır. Önemli olan husus suç ile ceza arasındaki hassas dengenin korunması ve suç ile ihlal edilen menfaatler ile ceza ile korunan menfaatlerin aynı olmasıdır. Ancak bu şekilde cezalandırma ile güdülen amaç gerçekleştirilebilir. İslam hukukunda devlete yani siyasi iktidara yönelik olarak düzenlenen bir suç olan bağy suçu için de toplumun huzuru ve güvenliğini sağlamak için birtakım tedbirler alınmıştır. Ancak isyan fiili ile siyasi muhalefet hiçbir zaman karıştırılmamış ve fiili bir kalkışmaya dönüşmedikçe muhalefete ve eleştiriye açık olunmuştur.

İslam hukukunun uygulandığı Osmanlı Devleti'nde bağy suçu ile ilgili uygulamalar İslam hukukunun öngördüğü sınırların biraz zorlandığını düşündürebilir. Ancak *devlet-i ebed müddet* felsefesinin hakim olduğu bir devlet aklında farklı bir sonucun düşünülmesi zor görünmektedir.

Tanzimat Fermanı ile Batıya yönelişin hız kazandığı ve Batı menşeli kanunların Osmanlı Devleti'nde isyan suçu ile ilgili kanun maddelerine bakıldığında klasik devirde hakim olan siyaseten katl cezasının kanunlaştırılıp idam cezası şeklinde korunduğunu ancak yargılama yapılmadan bu cezanın verilemeyeceği gibi büyük bir yeniliğin yapıldığını görürüz. Arşiv belgelerindeki uygulama örneklerinde ise kanunun öngördüğü idam cezasına pek başvurulmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. İsyen suçuna genelde sürgün, kürek, kalebentlik gibi cezaların verildiği görülmektedir.

Tanzimat ile beraber kanun devleti hüviyetini sağlamlaştırmış olan Osmanlı Devleti'ndeki bu değişim, devlet söz konusu olunca her zaman insan hayatının hiçe sayıldığı, kellelerin gittiği bir durumun söz konusu olmadığını bilakis İslam hukukunda öngörülen merhamet duygusunun elden bırakılmadığına da delalet edebilir. Devletin, Batılı devletlerin kışkırtmaları sonucu ortaya çıkan iç isyanlar ve karışıklıklara karşı vatandaşlarının tepkisini çekmemek için daha dikkatli davrandığı düşüncesi de akla yatmaktadır.

Tanzimat döneminde çıkarılan 1840 ve 1851 ceza kanunları isyan konusunda aşağı yukarı aynı hükümleri içerirken, 1858 ceza kanunu daha sistematik halde ve daha çok sayıda madde ile bu suçu düzenlemiştir. Burada da idam cezası aynen korunmuştur. Kanunda padişahın gerekli gördüğü durumda idam cezasını kürek, kalebentlik veya sürgün cezasına çevirebileceği düzenlenmiştir. Uygulamaya bakıldığında da idam cezasının çok nadir uygulandığını ve devlete isyan eden kimselere diğer hafif cezaların uygulandığı görülmektedir. Bu cezalardan sürgün cezası en sık rastlanan cezadır. Bunun dışında yüksek dereceli devlet görevlilerinden bu suçu işleyenlere ise genelde kalebentlik cezasının verildiği görülmektedir.

Tanzimat döneminde klasik devre göre daha farklı davranılıp devlet başkasına verilen takdir yetkisinin neredeyse her durumda kullanılıp isyancılara daha hafif nitelikteki cezaların verilme sebebine bakacak olursak: Bu durum, devlet düzeni ve iktidar olgularının oturduğu, saltanat veraset sisteminin kanunlaştırıldığı, kardeş katli uygulamasının bırakıldığı bir dönemde oldukça doğaldır. Osmanlı Devleti, Batılı devletlerin nefesini ensesinde hissettiği bu dönemde, isyancıların özgürlük ve hürriyet çağrılarını şiddetli bir şekilde bastırmak yoluna gitmemiş, vatandaşlarına karşı daha farklı davranmaya bir nebze zorlanmıştır. İsyan fiilini birkaç kez işleyen kimselere bile kanunda öngörülen idam cezasının uygulanmaması örneklerinin bulunması, bu görüşü destekler niteliktedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başkanlık Osmanlı Arşivi

BOA, Bab-ı Asafî Amedi Kalemî (A. AMD.) 23/4. H. 29.12.1266 (M. 05.10.1850); 28/37. H. 29.02.1267 (M. 03.01.1851).

BOA, Sadaret Müteferrik Evrakı (A. M...) 13/23. H. 21.03.1271 (M. 12.12.1854).

BOA, Sadaret Mektubi Kalemî Meclis-i Vala Evrakı (A. MKT. MVL.) 2/55. H. 10.08.1262 (M. 03.08.1846); 105/59. H. 01.08.1275 (M. 06.03.1859); 108/79. H. 08.12.1275 (M. 09.07.1859); 112/23. H. 08.05.1276 (M. 03.12.1859); 38/2. H. 16.03.1267 (M. 19.01.1851); 61/31. H. 20.05.1269 (M. 01.03.1853).

BOA, Sadaret Mektubi Kalemî Umum Vilayat Evrakı (A. MKT. UM.) 330/36. H. 15.03.1275 (M. 23.10.1858); 46/29. H. 16.03.1267 (M. 19.01.1851).

BOA, Sadaret Mektubi Mühimme Kalemî Evrakı (A. MKT. MHM.) 1/40. H.21.08.1260 (M. 05.09.1844); 145/33. H. 29.03.1275 (M. 06.11.1858).

BOA, Cevdet Dahiliye (C. DH.) 252/12564. H. 29.12.1260 (M. 09.01.1845).

BOA, Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî (DH. MKT.) 1544/41. H. 11.01.1306 (M. 17.09.1888).

BOA, Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS.) 1919/59. M. 07.03.1887; 293/3. M. 02.04. 1887.

BOA, İrade Hariciye (İ. HR.) 68/3310. H. 26.10.1266 (M. 04.09.1850).

BOA, Mabeyn İrade (MB. İ.) 54/35. H. 07.08.1296 (27.07.1879).

BOA, Meclis-i Vala Evrakı (MVL.) 22/43. H. 24.04.1264; 55/9. H. 28.11.1263 (M. 07.10.1847).

BOA, Şura-yı Devlet Evrakı (ŞD.) 2897/48. H. 22.03.1297 (M. 04.03.1880).

BOA, Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y. A. HUS.) 200/108. H. 23.06.1304 (M. 19.03.1887).

BOA, Yıldız Perakende Evrakı Elçilik Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik (Y. PRK. EŞA.) 6/59. H. 23.07.1304 (M. 17 05.1887).

Basılı Kaynaklar

Abou El Fadl, Khaled (2001) *Rebellion and Violence in Islamic Law*, Cambridge, Cambridge University Press.

Ahmed Ziya (1329) *Mufassal Kanun-ı Ceza ve Teferruatı Şerhi*, İstanbul, Mihran Matbaası.

- Akalın, Adnan** (2016) İslam Hukukunda Devlete İsyan Suçu, Ankara, Fecr Yayınları.
- Akgündüz, Ahmet** (1987) “1274/1858 Tarihli Osmanlı Ceza Kanunnamesinin Hukuki Kaynakları, Tatbik Şekli ve Men’-i İrtikab Kanunnamesi”, Belleten, C:51, S:199, s.153-192.
- Akgündüz, Ahmet** (2011) Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı, C:1, İstanbul, OSAV Yayınları.
- Akgündüz, Ahmet** (2014) “Ermeni Meselesine Yaklaşım Hatalarımız; Tehcir ve Soykırım Kavramları Işığında 1915 Tarihli Kararname”, Yeni Türkiye, S:60, s.1-13.
- Akgündüz, Said Nuri** (2017) Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku Uygulaması, İstanbul, Rağbet Yayınları.
- Akman, Mehmet** (1995) “Önceki Hukukumuzda İsyan Suçu”, MÜHF Hukuk Araştırmaları Dergisi, C:9, S:1-3, s.203-222.
- Akman, Mehmet** (1997) Osmanlı Devleti’nde Kardeş Katli, İstanbul, Eren Yayıncılık.
- Avcı, Mustafa** (2018) Osmanlı Ceza Hukuku II Özel Hükümler, 3. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Avcı, Mustafa** (2022) Türk Hukuk Tarihi, 11. Bası, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Aydın, Mehmet Akif** (1992) “Batılılaşma”, TDV İslam Ansiklopedisi, C:5, İstanbul, TDV Yayınları.
- Aydın, Mehmet Akif** (1993) “Ceza”, TDV İslam Ansiklopedisi, C:7, İstanbul, TDV Yayınları.
- Aydın, Mehmet Akif** (2019) Türk Hukuk Tarihi, 16. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları.
- Aydın, Melikşah** (2015) “İslam Hukukuna Göre İsyan (Bağy) Suçu ve Cezası”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:23, S:2, s.49-77.
- Bilmen, Ömer Nasuhi** (1970) Hukuk-1 İslâmiyye ve İstılahat-1 Fıkhiyye Kamusu, C:3, İstanbul, Bilmen Yayınları.
- Bozkurt, Gülnihal** (1996) Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ceylan, Ayhan** (2003) “İslam’da Siyasal İktidar (Velâyet-i Âmmе)”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C:7, S:1-2, s.89-104.
- Cin, Halil/Akyılmaz, Gül** (2019) Türk Hukuk Tarihi, 11. Baskı, Konya, Sayram Yayınları.
- Çakır, Muhammet** (2007) “İslam Hukuku Açısından Şiddet ve Terör Olgusu” (Yüksek Lisans), Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Çevik, Naci** (2015) “Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Devlete İsyân Suçu” (Yüksek Lisans), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şeyhizade Abdurrahman** (2011) Mecma’ul Enhur, C:3, İstanbul, Yasin Yayınları, (Çeviren: Mehmet Çelik).
- Devellioglu, Ferit** (2013) Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara, Aydın Kitabevi.
- Ebü Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî** (1988) es-Sünen, nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût, Beyrut.
- Ebu Zehra, Muhammed** (1994) İslam Hukukunda Suç ve Ceza, C:2, İstanbul, Kitabevi Yayınları, (Çeviren: Tüfekçi, İbrahim).
- Erdinç, Erol Şadi** (2018) Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti Yargılamaları II Divân-ı Harbi Örfî Yargılaması, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ersoy, Seyde** (2007) “İslam Hukukunda Terörle İlgili Suçlar ve Cezaları” (Yüksek Lisans), Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fetava-yı Hindiyeye** (2004) C:4, İstanbul, Huzur Yayınevi, (Çeviren: Efe, Mustafa).
- Hamidullah, Muhammed** (2012) İslam’da Devlet İdaresi, İstanbul, Beyan Yayınları, (Çeviren: Aktaş, Hamdi).
- İbn Abidin, Muhammed Emin** (1985) Reddül-Muhtar Ale’d-Dürri’l-Muhtar, C:9, İstanbul, Şamil Yayınları, (Çeviren: Davudoğlu, Ahmet vd.).
- Kamar, Mehmet Murat** (2019) “Türk ve İslam Hakimiyeti Telakkileri Çerçevesinde İsyân Suçu” (Yüksek Lisans), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaşıkçı, Osman** (2008) Osmanlı Devleti’nde Padişahlık, İzmir, Yitik Hazine Yayınları.
- Kılıç, Ömer** (2010) “4 Numaralı Nefy ve İtlak Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi” (Yüksek Lisans), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kılınç, Ahmet** (2014) Mukayeseli Hukuk ve Hukuk Tarihinde Teşhir Cezası, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Kılınç, Ahmet/Yıldırım, Davut** (2021) “Tanzimat Dönemi Dualist Hukuk Yapısının Şahsa Karşı İşlenen Suçlara Yansıması”: Koyuncu, Nuran/Yıldız, Abdülkadir (Editörler), Necmettin Erbakan Hukuk Araştırmaları Kamu Hukuku, Konya, Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, s.171-231.
- Koç, Mehmet** (2017) “Osmanlı Hukukunda Ta’zir Suç ve Cezaları” (Doktora), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Mardin, Ebu'ula** (1946) Medeni Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası.
- Maverdi, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib** (1976), el-Ahkâmü's-Sultâniyye, İstanbul, Bedir Yayınevi, (Çeviren: Şafak, Ali).
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd** (2013) el-İhtiyâr li-Ta'lîlî'l-Muhtar, C:4, İstanbul, Hikmet Neşriyat, (Çeviren: Keskin, Mehmet).
- Molla Hüsrev** (1979) Gurer ve Dürer, C:1, İstanbul, Eser Neşriyat, (Çeviren: Erkan, Arif).
- Mumcu, Ahmet** (2007) Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl, 3. Baskı, Ankara, Phoenix Yayınları.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc** (1955) el-Câmi' u's-sahih, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Kahire.
- Nebhan, Muhammed Faruk** (1980) İslam Anayasa ve İdare Hukukunun Genel Esasları, İstanbul, Sönmez Neşriyat, (Çeviren: Armağan, Servet).
- Okka, Sevinç** (1997) "İslam Hukuku ve Osmanlı Uygulamasında Bağy Suçu" (Yüksek Lisans), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özek, Çetin** (1967) Siyasi İktidar Düzeni ve Fonksiyonları Aleyhine Cürümler, İstanbul, Cezaevi Matbaası.
- Serahsi, Ebu Sehl Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed** (2008) Mebsut, C:10, Akşit, Mustafa Cevat (Editör), İstanbul, Gümüşev Yayınları.
- Şafak, Ali** (1977) Mezheplerarası Mukayeseli İslam Ceza Hukuku, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Şafak, Ali** (1991) "Bağy", TDV İslam Ansiklopedisi, C:4, İstanbul, TDV Yayınları.
- Şentop, Mustafa** (2005) "Tanzimat Dönemi Kanunlaştırma Faaliyetleri Literatürü", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C:3, S:5, s.647-672.
- Şeyh Bedreddin** (2012) et-Teshil Şerhu Letaifi'l-İşarat, C:2, Apaydın, H. Yunus (Editör), Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tabassum, Sadia** (2011) "Combatants, not bandits: The Status of Rebels in Islamic Law", International Review of the Red Cross, C:93, S:881, s.1-19.
- Taner, Tahir** (1940) "Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku": Tanzimat I, İstanbul, Maarif Matbaası, s.221-232.
- Türkmen, Zekeriya** (2020) "Divânıharp", TDV İslam Ansiklopedisi, C: Ek-1, Ankara, TDV Yayınları.

- Udeh, Abdülkadir** (2012) Mukayeseli İslam Ceza Hukuku, C:1, İstanbul, Kayıhan Yayınları, (Çeviren: Şafak, Ali).
- Ünal, Mustafa/Yılmaz, Yasin** (2020) “Osmanlı Ceza Kanunnamesi Serh Literatürü Üzerine Bir Derkenar”: Aykanat, Mehmet/ Ülker, İbrahim (Editörler), Mahmud Esad Seydişehri'nin Ceza Hukuku Dersleri, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık s.25-42.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet** (1940) “Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat”: Tanzimat I, İstanbul, Maarif Matbaası, s.139-209.
- Yıldırım Demir, Saliha** (2021) “İslam Osmanlı Hukukunda Devlete İsyân Suçu” (Yüksek Lisans), Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yiğit, Yaşar** (2022) İslam Ceza Hukuku, Ankara, Fecr Yayınları.
- Yusuf Ziya** (1325) “Kanun-ı Ceza Layıhasının Hutut-ı Asliyesi”, Ceride-i Adliye, C:1, S:4, s.362-367.
- Zuhayli, Vehbe** (1994) İslam Fıkıhı Ansiklopedisi, C:7, İstanbul, Risale Yayınları, (Çeviren: Efe, Ahmet vd.).